

Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Katedra trestního práva

Diplomová práce

Zvláštnosti výslechu dětí

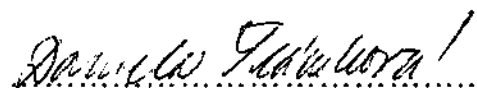
Mgr. Daniela Šrámková
Lidická 859, Lanškroun
V. ročník

Vedoucí diplomové práce
Dr. Petr Štourač

Praha, prosinec 2006

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci „Zvláštnosti výslechu dětí“ zpracovala samostatně na základě uvedené literatury, kterou jsem vyznačila způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze dne 3.1.2007

Handwritten signature of Daniela Šrámková in cursive script, written over a dotted line.

Daniela Šrámková

Obsah:

I. Úvod	5
II. Výslech	7
2.1. Pojem a cíle výslechu	7
2.2. Výslech a jeho právní úprava	10
III. Základní pojmy související s věkem člověka	12
IV. Způsobilost dětí vypovídat	15
V. Zvláštnosti výslechu dětí	18
5.1. Zvláštnosti v právní úpravě výslechu dětí	18
5.2. Všeobecné zásady vedení výslechu dětí	20
5.3. Šetřnost vedení výslechu	21
5.4. Prostředí a atmosféra výslechu	26
5.5. Účast „osoby přibrané“ při výslechu	29
5.6. Zvláštnosti při vedení výslechu dětí	32
5.6.1. Příprava na výslech	32
5.6.2. Navázání prvního kontaktu	33
5.6.3. Orientování dítěte na výslech a poučení dítěte	34
5.6.4. Styl komunikace s dítětem a kladené otázky	37
5.6.5. Použití demonstračních pomůcek při vyšetřování mravnostních deliktů	41
5.6.6. Vedení výslechu v závislosti na duševní zralosti dítěte	45
5.6.6.a. Specifika psychiky dítěte předškolního věku (3–6let)	47
5.6.6.b. Specifika psychiky dítěte mladšího školního věku	50
5.6.6.c. Specifika psychiky dítěte v období dospívání (11–15let)	55
5.7. Výslech jako sociální interakce mezi vyslýchajícím a dítětem	57
5.7.1. Komunikace ve výslechových situacích	61
5.7.2. Význam neverbální komunikace při výslechu	62
5.7.3. Komunikační dovednosti poskytující dítěti socio-emocionální podporu	67
5.7.3.a. Naslouchání dítěti a projev porozumění	67
5.7.3.b. Vyjádření úcty a respektu dítěti - hodnotící podpora	71
5.7.3.c. Vyjádření důvěry dítěti	71
VI. Věrohodnost výpovědi	73
6.1. Prokazování věrohodnosti dětí	76
6.2. Příčiny nedostatečných výpovědí	78

6.2.1. Dětská fantazie	78
6.2.2. Paměť	79
6.2.3. Řeč a komunikace	81
6.2.4. Informování o opakovaných zážitcích	82
6.2.5. Zvýšená sugestibilita dětí	84
6.2.6. Hodnota výpovědi a pohlaví	85
VII. Závěr	86
Seznam literatury	88

I. Úvod

Diplomovou prací jsem se rozhodla věnovat tématu „Zvláštnosti výslechu dětí“. Na volbu tématu mělo bezesporu vliv mé studium klinické psychologie na Filozofické Fakultě Univerzity Karlovy a praxe, při které jsem měla možnost pracovat s dětmi a dospívajícími, kteří se staly oběťmi trestných činů nebo v menší míře byly vyšetřovány jako pachatelé činů jinak trestných (např. v Diagnostickém ústavu pro děti a v Diagnostickém ústavu pro mládež v Hodkovičkách, na Lince Bezpečí v Praze, na Psychiatrickém oddělení pro děti v Motole, na Psychiatrickém pavilonu v Praze Bohnicích a konečně také u Policie ČR). Vedle výše uvedené praxe jsem se na FF UK i PF UK během mých studií věnovala oborům jako je forenzní psychologie, kriminologie, kriminalistika, soudní psychiatrie a sexuologie, sociální deviace, soudní lékařství a zvláště jsem se věnovala komunikaci mezi lidmi.

V průběhu mých praxí jsem měla možnost sledovat, jakou roli hraje vhodně zvolený styl komunikace v dosažení optimální spolupráce. Na druhé straně jsem byla nejednou svědkem zcela nevhodně vedené komunikace, která vytvořila u partnera v komunikaci velké bariéry a ztížila či znemožnila tak jeho kooperaci. V případě komunikace dospělého s dítětem je třeba styl komunikace nastavit nejen s přihlédnutím k osobnosti dítěte a dané situaci, ale také k rozumové, emoční a sociální vyspělosti dítěte.

Vyslýchající by podle mě měl mít výborné znalosti nejen v oblasti práva, ale i v oborech vývojové psychologii a

psychologii osobnosti. Měl by ovládat komunikační dovednosti stejně dobře jako kriminalistickou taktiku vedení výslechu.

Jako „děti“ v této práci pojímám děti od narození do patnácti let věku; nicméně vzhledem k problematice mé práce „Výslechu dětí“ se jedná především o děti ve věkovém rozmezí 3-15let.

Mým osobním cílem bylo pokusit se v práci shrnout všechny podstatné poznatky, které by měl ideálně znát každý vyslýchající, či osoba, která se výslechu účastní. Osobnost dětí je velmi zranitelná a nevhodně provedený výslech by dítě mohl nadlouho poznamenat.

II. Výslech

2.1. Pojem a cíle výslechu

Výslechem se v kriminalistice rozumí metoda, kterou se na základě zákona získávají v procesu interakce mezi vyslýchajícím a vyslýchaným formou výpovědi kriminalisticky a právně významné informace z paměťových stop obsažených ve vědomí vyslýchaných osob, za přísného dodržení zákonem daných práv a povinností vyslýchaného i vyslýchajícího¹.

V pojetí trestního práva je výslech jedním z druhů dokazování – rekonstrukce určitého skutku prostřednictvím získávání, zpracování, hodnocení a dokumentování výpovědí². Dokazování provádějí orgány činné v trestním řízení (dále jen „OČTŘ“) a jejich hlavním úkolem je zjistit, zda se určitý skutek stal, jestli je trestným činem a kdo je jeho pachatelem. Jde vždy o skutek, jež se stal v blízké či vzdálené minulosti a který orgány činné v trestním řízení, jimž přísluší jej zjistit a o něm rozhodnout, samy nepozorovaly. Úlohou OČTŘ je také zjistit okolnosti, které vedly k trestné činnosti nebo umožnily její spáchání. Dokazovat je třeba jen okolnosti důležité pro trestní řízení. Okruh okolností, které bude třeba v konkrétním případě dokazovat, je nutno určit nejen vzhledem k povaze případu, ale i vzhledem ke stadiu procesu, v němž se dokazování provádí.

¹ BÉLKIN, R.S., PJEŠČAK, J. Kriminalistik II. – Kriminalisticko taktické metody odhalování, vyšetřování a předcházení trestné činnosti. 1984

MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. Kriminalistika. 1.vydání. Praha: C.H.Beck, 2001

² JELÍNEK a kol. Trestní právo procesní. 2.nezm.vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2002

MATIÁŠEK, J., SOUKUP, J., BÁRTA, B. Psychologie a výslechová praxe. Praha: Orbis 1968

Výpověď získaná při výslechu by měla být při dodržení podmínek stanovených trestním řádem úplná a věrohodná a měla by mít charakter důkazu. V případě, kdy úplná a věrohodná výpověď nemůže být důkazním prostředkem, je alespoň pramenem informací k orientaci orgánu činného v trestním řízení, zpravidla řízení přípravného.

Odbornými záležitostmi výslechu se rovněž zabývá kriminalistická taktika – jedna z částí kriminalistiky, a soudní psychologie, konkrétně psychologie výslechu.

Kriminalistická taktika propracovává detaily provedení výslechu, včetně souvisejících okolností. Zabývá se přípravou výslechu, problematikou zakázaných metod výslechu, posuzováním pravdivosti výpovědí podle určitých znaků, problematikou sugesce, typickými obrannými strategiemi vyslychaných a adekvátními strategiemi vyslychajících, osobností vyslychajícího, metodikou výslechu, procesem formování výpovědi: vnímání, zapamatování a zapomínání, vzpomínání, reprodukce apod.¹

Centrem zájmu **psychologie výslechu** je interakce vyslychajícího a vyslychaného a zároveň produkt této interakce, tj. výpověď včetně psychologických okolností podílejících se na utváření výpovědi.² Získané poznatky o faktorech působících na konečnou kvalitu výslechu jsou podkladem psychologické

¹ PROTIVINSKY, M. Diskuse o postavení kriminalistiky v SRN pokračuje. *Kriminalistika*, 2001, č.2

² ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998, s.174

analýze, která je například nutná k posouzení věrohodnosti
výsledku konkrétního jedince.

2.2. Výslech a jeho právní úprava

Základní podmínky výslechu jsou naplněny dodržováním platného právního řádu, zj. Ústavy České republiky a Listiny základních práv a svobod. Právní náležitosti výslechu jako procesního úkonu jsou v současné době upraveny **trestním řádem** (Zákon č. 141/1961 Sb., Trestní řád – dále jen „tr.ř.“) a zákonem č.218/2003 Sb.o soudnictví ve věcech mládeže.¹

Ustanovení **zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů** jsou závazná a zajišťují základní náležitosti, které musí každý výslech jako vyšetřovací metoda splňovat. V pojetí trestního práva je vyslýchaný nositelem práv a povinností vyplývajících z jeho vztahu k šetřenému skutku, respektive z jeho procesního postavení (obviněný, svědek, znalec).

Trestní řád upravuje zejména:

- (i) **základní procesní podmínky provádění výslechu, a to:**
 - a) Rozsah a charakter prostředků k zajištění přítomnosti vyslýchaného (předvolání a předvedení svědka § 98 tr.ř.;
 - b) Ustanovení o povinnosti svědčit § 97 tr.ř.;
 - c) Ustanovení o zákazu výslechu svědka - §99 tr.ř.;
 - d) Výslech obviněného - §§ 91-95 tr.ř.;
 - e) Výslech svědka §§101-103 tr.ř. (zjištění totožnosti svědka a jeho poměru k obviněnému – §101/1 tr.ř.; povinnost poučení svědka o právu odepřít výpověď

¹ Němec, M. Výslech a taktika jeho provádění ve speciální výslechové místnosti. Policejní akademie České Republiky. Praha: 2003 str. 8

§101/1 tr.ř.; povinnost poučení svědka o zákazu výslechu nebo o možnosti postupu podle ustanovení §55 odst. 2 tr.ř. a o povinnosti vypovídat úplnou pravdu a nic nezamlčet – §101/1 tr.ř.; povinnost zjištění poměru svědka k projednávané věci a ke stranám již na počátku výslechu a podle potřeby též na jiné okolnosti významné pro zjištění jeho hodnověrnosti – §101/2 tr.ř.; zákaz kladení návodných otázek – §101/3 tr.ř.; možnost přikázat svědkovi, aby napsal potřebný počet slov, je-li toho třeba ke zjištění pravosti rukopisu §101/4 tr.ř.; zvláštní režim při výslechu osoby mladší než 15 let – §102 tr.ř.)

- (ii) **Základní procesní podmínky výslechu u některých zvláštních způsobů dokazování** uvedených v třetím oddíle páté hlavy trestního řádu - základní procesní podmínky provedení konfrontace §104a tr.ř.; rekognice §104b tr.ř.; vyšetřovacího pokusu §104c tr.ř.; rekonstrukce §104d; prověrky na místě §104e; základní právní podmínky výslechu znalce §108 tr.ř. (podrobněji §§105-111 tr.ř.).

Zákonná úprava je úpravou pouze rámcovou a detaily provedení výslechu včetně souvisejících okolností jsou ponechány k rozpracování kriminalistické taktice.

III. Základní pojmy související s věkem člověka

Zletilý, zletilost - základní pojmy z hlediska občanskoprávního i trestněprávního, vyjadřuje způsobilost fyzické osoby vlastními právními úkony nabývat práva a brát na sebe povinnosti, tzv. způsobilost k právním úkonům. Zletilosti nabývá občan dovršením 18 let věku s výjimkou uzavření manželství, kdy může zletilosti nabýt uzavřením manželství po 16. roku věku (z. o rodině).

Nezletilý je obsahově i významově opakem zletilosti. Na časové ose života vyjadřuje období od narození do nabytí zletilosti. S nezletilostí z občanskoprávního hlediska je spojena způsobilost fyzické osoby mít práva a povinnosti. Nezletilí však mají způsobilost jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené jejich rozumové vyspělosti a odpovídají věku. Trestní právo tento pojem neužívá. Dříve byl tento pojem často používán pro označení osob do 15 let věku.

Mladistvý je pojem trestně právní. Trestní odpovědnost mladistvého začíná dnem následujícím po dni dovršení 15 let věku a končí v den dovršení 18 let věku.

Osoba mladší než 15 let

Jde o pojem trestně-právní. Z pohledu počítání času v trestním řízení tento pojem vyjadřuje časové období, ve kterém fyzická osoba, není trestně odpovědná, pokud spáchala čin jinak trestný.

Osoba blízká věku mladistvého

Jde o pojem používaný převážně kriminologií a praxí. V trestním zákonu je použit v §33 písm. b) trestního zákona jako polehčující okolnost při výměře trestu. Z pohledu počítání času se jedná o období mezi osmnáctým a devatenáctým rokem věku, kdy lze na základě zákona č. 218/2003 Sb. využít některá ustanovení v trestním řízení.

Dítě

Podle Úmluvy o právech dítěte přijaté 20.11.1989 v New Yorku se dítětem rozumí osoba mladší 18 let, pokud nedosáhla zletilosti dříve. Pojmu dítě užívá z.č.218/2003 Sb.v §89: „dítě mladší 15 let“. Trestní zákon označení dítě používá pro kategorii osob, která požívá zvláštní trestně-právní ochrany za podmínek stanovených ve vybraných skutkových podstatách, např. únos §216 trestního zákona (TZ); u trestného činu Opuštění dítěte podle §212 TZ je tímto způsobem zpravidla označováno dítě předškolního věku, které si samo nemůže opatřit pomoc, ale může jít i o osobu starší za určitých podmínek.

Podle §216 TZ je za dítě považována osoba mladší 18let, tedy trestněprávně pojem koresponduje s občanskoprávním vyjádřením nezletilosti.

Věk 12 let je významný pro ukládání opatření potřebných k nápravě dítěte, které spáchalo čin jinak trestný, a to dle hlavy III. zák.č. 218/2003 Sb. – Zákon o soudnictví ve věcech mládeže.

Mládež - tento pojem je spojován s různými věkovými kategoriemi v závislosti na předmětu a rozsahu zkoumání jednotlivých vědních oborů - kriminologie, sociologie.

Pro potřeby této práce budu používat pojem dítě pro věkové rozpětí člověka od narození do 15.roku věku.

IV. Způsobilost dětí vypovídat

Názory na způsobilost dětí podat úplnou a pravdivou výpověď prošly zásadním vývojem. Na začátku 20.století (v anglosaských zemích dokonce i dále v průběhu 20.století) dominoval všeobecně skeptický názor vůči dětem jako svědkům. Tehdejší psychologové př. Stern a Binet silně pochybovali o schopnosti dětí vypovídat ve shodě s realitou¹. Prosazovali názor, že výpověď dítěte je zpravidla nepřesná a zatížená množstvím chyb. Zdůrazňovala se přirozená tendence dětí dotvářet realitu ve fantazijních představách a vydávat představované situace za skutečné, jak to běžně činí při hře. Odmítání výpovědí dětských svědků odpovídalo převládajícímu ladění této doby a do značné míry souviselo se zpochybňováním spolehlivosti výpovědí vůbec.

Vzhledem k tomu, že svědectví dětí jako důkazního prostředku se nebylo možno vzdát, vzrůstal požadavek na jejich znalecké posuzování. Obrat v posuzování kompetence dětských svědků šel ruku v ruce s používáním stále lepších výzkumných metod. Během dřívějších průzkumů musely děti **reprodukovat často málo smysluplný materiál**, který byl mimoto naučen v umělých situacích. Nové studie se soustřeďovaly na **zapojení skutečných zážitků**. Tak byly děti např. dotazovány na zatěžující a bolestivé zážitky, jako je např. očkování, operace, lékařské vyšetření a nehody. Zážitky se tím staly zásadně výpovědně účinnější pro forenzně relevantní kladení otázek².

¹ ČÍRTKOVÁ, L. Forenzní psychologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2004, s.324

² LEMPP, R., SCHÜTZE, G., KÖHNKEN, G. Forensische Psychiatrie und Psychologie des Kindes- und Jugendalters. Softcover, 2.. überarb. Aufl. Borgentreich 2003, XXII, s. 305

Výzkumy psychologů, ale i výslechová praxe prokázala, že děti jsou běžně, tzn. nikoli výjimečně, způsobilé poskytnout věrohodnou výpověď. Př. Matthes¹ udává, že z 877 případů nezletilých svědků bylo jen 12,2% nevěrohodných.

Utváření výpovědi probíhá u dětí podobně jako u dospělých, tzn. informace procházejí známými fázemi a jsou vystaveny analogickým rizikům ve směru úbytku množství nebo přesnosti uchovávaných údajů. Některé psychologické výzkumy dokonce nasvědčují tomu, že za příznivých podmínek mohou být děti školního věku schopny lepších pamětních výkonů než vysokoškoláci. Zdá se, že školní děti méně filtrují při vnímání. Proto postřehnou i řadu drobných detailů, které se i přesně vkládají do paměti. Pamatují si prožité události spíše popisným, fotografickým způsobem, a proto mohou překvapit líčením detailů (např. při popisu osob), které dospělému pozorovateli spíše uniknou².

V současné době je tedy na schopnost dětí vypovídat nahlíženo obecně pozitivně – vychází se ze stanoviska, že děti jsou schopné poskytnout platnou výpověď. Intenzivní empirické výzkumy během posledních 25 let rozšířily znalosti jak o kvalitě dětských výpovědí, tak zvláště o potenciálních zdrojích chyb. Také byly provedeny výzkumy vztahující se k dětské sugestibilitě, které ukázaly, že děti jsou sugestivně více ovlivnitelné a co to způsobuje. Výzkumy působivě dokázaly, že

¹ HOLOUBKOVÁ, J. a spol. Základy soudní psychiatrie a psychologie. Brno: Masarykova Univerzita, 1999, s.77

² ČÍRTKOVÁ, L. Forenzní psychologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2004, s.324

výpovědi dětí jako svědků mohou sloužit jako naprosto spolehlivý důkazní prostředek, pokud bude dítě přiměřeně dotazováno¹. Pozoruhodná je zásadní změna v pokládání vyšetřovacích otázek. Časné studie se soustředily především na důkaz nedostatečné kompetence dětí vypovídat. Dnes naproti nim stojí v centru zájmu různé analýzy příčin nepostačujících výpovědí stejně jako možné strategie k odstranění jejich nedostatků.

¹ LEMPP, R., SCHÜTZE, G., KÖHNKEN, G. Forensische Psychiatrie und Psychologie des Kindes- und Jugendalters. Softcover, 2., überarb. Aufl. Bogenreich 2003, XXII, s. 306

V. Zvláštnosti výslechu dětí

S převládajícím názorem o schopnosti dětí podat platnou výpověď pracuje i zákon. Trestní řád nestanoví žádnou věkovou hranici pro výslech, proto mohou vypovídat i osoby nezletilé, tedy i děti. Děti mohou vypovídat jako svědci, jako osoby podezřelé ze spáchání činu jinak trestného či jako oběti (poškození).

U dětí je třeba dbát se zvýšenou pozorností na to, aby nebyly vystavovány nadměrné psychické zátěži. Dítě může být nekvalifikovaným výslechem, stejně tak jako trestnou činností, silně traumatizováno. Taková traumatizace může zanechat v psychice dítěte dlouhodobé až trvalé následky, které mohou zásadně ovlivnit jeho další vývoj.

Minimalizaci dopadu výslechu na psychiku dítěte musí být podřízena příprava a volba prostředků a postupů při výslechu.

5.1. Zvláštnosti v právní úpravě výslechu dětí

Pro výslech dětí platí v podstatě obdobné normy jako pro výslech dospělých. Odchytky ve výslechu nezletilých z hlediska procesní stránky najdeme v trestním řádu v ustanovení §102 tr.ř. a v zákoně č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů.

V trestním řádu jsou kodifikovány základní zásady, podle kterých má být výslech dítěte prováděn. Z dikce ustanovení trestního řádu je zřejmé, že zákonodárce měl původně na mysli především případy, kdy se jedná o výslech dítěte, které se stalo

obětí závažné násilné nebo mravnostní trestné činnosti.¹ Podle právní praxe trestních soudů je však dodržování uvedených zásad orgány přípravného řízení při výslechu dítěte vyžadováno v každém jednotlivém případě. Je tomu tak pro nutnost dodržování metodických zásad výslechu dítěte, **kodifikované mezinárodní úmluvou**, ke které přistoupila i Česká republika.

Ustanovení §102 trestního řádu zvláště upravuje, jak postupovat při výslechu osob mladších 15 let o okolnostech, jejichž oživování v paměti by mohlo nepříznivě ovlivnit duševní a mravní vývoj takové osoby. Taková osoba má být o těchto okolnostech vyslýchána v průběhu trestního řízení zásadně jen jednou, výslech má být přitom proveden zvláště šetrně. Je proto třeba zajistit, aby výslech byl proveden skutečně tak, aby v dalším řízení nemusel být opakován. Zákon se je snaží správné vedení výslechu zajistit také tím, že se k výslechu přibere pedagog nebo jiná osoba mající zkušenosti s výchovou mládeže. Může-li to přispět k správnému provedení výslechu, mají se přibrat k výslechu rodiče, viz. níže.

Od 1.1.2004 nabyl účinnosti **zákon č.218/2003 Sb.o soudnictví ve věcech mládeže**. I zde je zakotven postup pro výslech dětí mladších 15ti let a mladistvých, a to hlavně v ustanoveních §40, §§55-57, §92 zák. 218/2003 Sb.

Důraz je kladen především na ohleduplný postup a šetření osobnosti vyslýcháného, na důkladné poznání jeho osobnosti, dosavadního způsobu života, poměrů i prostředí, v nichž žil a byl vychováván a na ochranu soukromí dítěte (zákaz zveřejnění jména a příjmení dítěte, dalších účastníků řízení a jejich opatrovníků nebo jiných zástupců - §94/1).

¹ **KLOUBEK, M.** Zacházení s oběťmi trestných činů. Zpravodaj BKB, 2000, č.4

Podle Kloubka¹ má aktuální situace v oblasti ochrany práv dítěte při policejním výslechu prozatím k docílení alespoň suboptimálního stavu ještě dost daleko. Zákonodárce zakotvuje právo obviněného na nutnou obhajobu, byť ji obviněný třeba nemůže uhradit. Bylo by na místě při rekonstrukci více myslet i na práva dětí poškozených závažnou násilnou nebo mravnostní trestnou činností. Bylo by to žádoucí především proto, aby v případech zákonem určených bylo ustanovení příslušného znalce jako osoby přibrané k hájení práv dítěte obligatorní a náklady byly hrazeny státem. Zatím je činnost osob přibraných podle ustanovení §102 tr.ř. brána jako jakási jejich „občanská povinnost“ a přibrána může být i osoba nedosahující nutné úrovně vzdělání a praxe.

5.2. Všeobecné zásady vedení výslechu dětí

Taktika vedení výslechu dětí je založena na všeobecných zásadách²:

- 1) Výslech si pečlivě připravit – vhodně zvolit vyslychajícího z hlediska obecného a kriminalistického (výslech by měla provádět vždy jedna a ta samá osoba; která je specialistou služby kriminální policie a vyšetřování odborně školená v tomto směru.)
- 2) důkladně se seznámit s případem, který je předmětem výslechu;
- 3) písemně si připravit otázky, které mají být výslechem objasněny; vhodně volit typ otázek – otázky mají být konkrétní, stručné, srozumitelné a vyčerpávající;

¹ KLOUBEK, M. Zacházení s oběťmi trestných činů. Zpravodaj BKB 2000, č.4

² CHMELÍK, J. Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita. Praha: Portál, 2003, s.122

- 1) vést výslech šetrně (viz. kapitola 5.3.) - dopad výslechu na psychiku dítěte má být minimální; výslech dítěte by se tedy neměl opakovat; při únavě dítěte převést jeho pozornost jinam, po opadnutí únavy vhodným způsobem dítě navést na řešený okruh otázek; vhodně zařazovat přestávky;
- 2) při komunikaci s dítětem věnovat pozornost navázání kontaktu, volit výrazové prostředky, kterým dítě rozumí;
- 3) vytvořit podmínky pro nerušený výslech, volit vhodné prostředí a atmosféru výslechu, viz kapitola 5.4;
- 4) zajistit účast 3. osoby u výslechu, viz. kapitola 5.5;
- 5) úprava formy výslechu podle věku, viz. kapitola 5.6.6;
- 6) provést řádnou dokumentaci úkonu a zároveň zvolit vhodný způsob protokolace výslechu dítěte; doporučuje se užití diktafonu a zapisovat až po výslechu, ne přímo při výslechu; zcela nevhodná je protokolace v průběhu výslechu na psacím stroji, což působí velmi rušivě a může docházet také ke zbytečným prodlevám. Záznamová technika by obecně měla být bez rušivých efektů.

5.3. Šetrnost vedení výslechu

Způsob vedení výslechu dítěte by měl vždy vycházet z premisy co nejmenšího dopadu prožitku na jeho psychiku a další vývoj. O to by se v první řadě měly starat orgány činné v trestním řízení, které provádějí trestní řízení za účelem objasnění věci, odhalení a potrestání pachatele. Výslech by měl být tedy veden tak, aby předcházel druhotnému efektu vyvolanému činností těchto orgánů, tj. druhotně ponižujícímú ataku oběti nezáměrným vyvoláváním negativních, traumatizujících zážitků v paměti dítěte, které byly prvotně vyvolány jednáním pachatele závažné mravnostní, násilné nebo jiné obdobné trestné činnosti¹.

Tento druhotný efekt se někdy označuje jako „sekundární viktimizace“. Na rozdíl od viktimizace primární, kdy je oběť poškozena samotným trestným činem, je viktimizace sekundární způsobena vlivem vědomých či bezděčných negativních postojů a reakcí okolí zaměřených proti oběti². K sekundární viktimizaci by mohlo dojít například nevhodnými poznámkami známých a přátel, zmatkem doma, při gynekologickém vyšetření, při komplikovaném vyšetřování na policii, případně v souvislosti s konfrontací nebo zveřejněním např. zneužívání, které může nakonec zanechat mnohem větší trauma na dítěti než samotné zneužívání, které mohlo dítě ve své naivitě chápat jako „dětskou hru“.³

¹ CHMELÍK, J. Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita. Praha: Portál, 2003, s.122

² NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S. Psychologie v právu. Český Těšín: C.H.BECK, 1997, str 85

³ SEJČOVÁ, L. Děti a mládež jako oběti násilí. KRIMINALISTIKA, roč. 35, vol.3, 2002

V trestním řízení by k sekundární viktimizaci mohlo dojít nevhodným vedením výslechu, např. jestliže je oběť vyslychajícím obviňována, zesměšňována, atd. U pohlavního zneužívání se – zvl. při některých extrémních postupech obhajoby – může stát, že jsou vyhledávány doklady o nemravném chování a životním stylu oběti, o jejích minulých mravních prohřešcích, jejích psychiatrických léčeních či aktuální duševní poruše, apod. To umožňuje alespoň částečný přesun viny za delikt z pachatele na oběť a obvykle má za následek dehonestaci a její další, nadbytečnou, traumatizaci. Krom zminěné traumatizace je viktimizace dětí obecně pokládána za rizikový faktor nebo dokonce prediktor pozdější delikvence a kriminality stávající oběti.¹

K předcházení druhotného efektu je potřebné využít v procesu trestního řízení takové postupy, které by odstranily duplicitu v provádění úkonů a umožnily co nejšetrnější způsob obnovování zážitků v paměti dítěte.

Premisa co nejmenšího druhotného efektu na psychiku dítěte je zakotvena v ustanovení §102 odst.1 tr.ř., které uvádí, že je-li jako svědek vyslychána osoba mladší patnácti let, o okolnostech, jejichž oživování v paměti by vzhledem k věku mohlo nepříznivě ovlivňovat její duševní a mravní vývoj, je třeba výslech provádět zvláště šetrně a po obsahové stránce tak, aby výslech v dalším řízeníž zpravidla už nebylo třeba opakovat. Dítě nesmí být výslechem tedy nikterak poškozeno a všem negativním důsledkům vyšetřování je třeba předcházet.

Trestní řád stanoví v ustanovení §102 požadavek na vedení výslechu po obsahové stránce tak, aby ho v dalším řízení

¹ Walter, M. Jugendkriminalität. Stuttgart- München – Hannover – Berlin – Weimar – Dresden: Richard Boorberg Verlag, 2001, s.58

zpravidla už nebylo třeba opakovat. Upozorňuje tak na další a velmi častý faktor s negativním dopadem na dítě, jímž jsou **opakované výslechy** ze stran různých orgánů činných v trestním řízení. Opakované vyšetřování dítěte je považováno za problematické a škodlivé, neboť v paměti dítěte vícenásobně vyvolává vzpomínky na traumatickou událost. Opakovaným výslechům dítěte se lze při dobré spolupráci OČTŘ snadno vyhnout a lze čerpat z jednoho výslechu provedeného pouze jednou instancí. K opakovanému výslechu dítěte by podle odstavce 2, §102 tr.ř. mělo dojít jen v nutných případech.

K zamezení duplicity výslechů je nezbytná přesná dokumentace prvního výslechu dítěte a pečlivé zpracování protokolu. K záznamu výslechu se doporučuje **užít videozáznamů, magnetofonu či diktafonu**. Zaznamenáno by mělo být přesné znění otázek, přímá řeč dítěte, vysvětlení slangových pojmů užívaných dítětem, zachycení neverbálních signálů – ať mimických, paralingvistických či signálů vysílaných polohou těla či jeho částí. V dokazování před soudem by měla hrát větší roli také **videodokumentace dětských svědeckých výpovědí** a její přepis formou tradičního protokolu. Z právního hlediska jejímu použití jako důkazu namísto opakovaného výslechu dítěte nic nebrání. Soud v praxi obvykle odkazuje na procesní nedostatky videozáznamů, pro které je nelze použít jako důkaz. Někdy se zdá, že jde spíše o neochotu k zavádění novot - proces poběží standardním způsobem, nevzniknou komplikace kvůli zavádění novot a předejde se námitkám ze strany obhajoby.¹

¹ ČÍRTKOVÁ, L. Forenzní psychologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2004, s.325

Ke správnosti a úplnosti zápisu, ke způsobu, jímž byl výslech prováděn, jakož i ke způsobu, jímž vyslýchané dítě vypovídalo, může být podle potřeby vyslechnuta rovněž osoba k výslechu přibraná.

Podle ustanovení §102 odst.2 tr.ř. má být v dalším řízení dítě vyslechnuto znovu jen v nutných případech - v řízení před soudem je proto možno na podkladě rozhodnutí soudu provést důkaz přečtením protokolu i bez podmínek uvedených v §211 odst.1 a 2 Tr.ř.¹

¹ Němec, M. Kriminalistická taktika pro policisty. Praha: Eurounion, 2004 , str.195

5.4. Prostředí a atmosféra výslechu dítěte

Charakter vnějšího prostředí a celková atmosféra výslechu působí jako důležitý psychologický faktor, který může značně ovlivnit výslednou kvalitu výpovědi dítěte a v porovnání s výslechem dospělých sehrává nesrovnatelně výraznější roli.

Optimální je, pokud výslech dětí může probíhat v místnosti speciálně zařízené pro účely výslechu dětí (speciální výslechová místnost) – ideálně i pro děti různého věku - vybavené dětským nábytkem, vhodnými hračkami, obrázky, knihami, aby byla navozena atmosféra běžného dětského zařízení, např. dětské školky, dětské družiny apod. a dítě nebylo zbytečně stresováno. Vhodnější se jeví použít menší místnost s nepatrnými možnostmi odpoutávání pozornosti. Doporučuje se příjemné, uklidňující a dostatečně stimulující vybavení místnosti spíše domácího rázu s možnostmi her, které usnadňuje navázání přátelského kontaktu a porozumění a redukuje obavy a úzkost, které provází příchod dítěte do neznámého prostředí. Uklidnění a pocit bezpečí vede k ochotě spontánně vypovídat i o nepříznivých skutečnostech, také vyjadřování a vybavování prožitého je přesnější.¹ Naopak strohé kanceláře a neosobní prostředí mohou podněcovat úzkost a obavy, ovlivňovat tak aktuální duševní stav a paměťový výkon dítěte, a tím výpověď značně znehodnotit.

¹ HOLOUBKOVÁ, J. a spol. Základy soudní psychiatrie a psychologie. Brno: Masarykova Univerzita, 1999, s.79

Možnost výslechu dítěte ve **speciální výslechové místnosti**¹ se s ohledem na ustanovení trestního řádu, jejichž cílem je „ochránit“ nezletilce v trestním řízení, jeví jako velmi výhodná. Díky kvalitní dokumentaci celého výslechového procesu nebude nutno tento výslech opakovat a oživovat tak u dítěte negativní prožitky.

Zejména v praxi pražských úřadů je k vyšetřování stále častěji využívána možnost výslechu dítěte na pracovišti některého **dětského krizového centra**². Nesporně se oproti dřívější praxi policejních výslechů dětí v postavení obětí trestných činů jedná o pokrokový postup. Vyslýchající se zpravidla omezí pouze na základní formálně procesní úkony administrativního charakteru. Vlastní výslech je, s předchozí znalostí případu, ve smyslu otázek předem vypracovaných vyšetřovatelem, veden psychologem. Výslech je prováděn v místnosti oddělené od ostatních účastníků jednocestným průhledem (jednostranným zrcadlem), takže vyšetřovatel, případně soudní znalec, obhájce obviněného, rodiče, státní zástupce a další přihlížející svojí přítomností nemohou ani nepřímo rušit průběh výslechu. Jednostranné zrcadlo chrání dítě před přítomností množství osob a zároveň umožňuje supervizi dalších odborníků. Psycholog před ukončením výslechu dítě zaměstná a pod vhodnou záminkou se vzdálí ke konzultaci s vyšetřovatelem a ostatními účastníky úkonu, kteří dostanou příležitost navrhnout další směr výslechu.

Vzhledem k tomu, že je celý výslech dokumentován na videozáznam a vyslýchající, znalec, případně obhájce dostanou

¹ HOLOUBKOVÁ, J. a spol. Základy soudní psychiatrie a psychologie. Brno: Masarykova Univerzita, 1999, s.79

² SEJČOVÁ, L. Děti a mládež jako oběti násilí. *KRIMINALISTIKA*, roč. 35, vol.3, 2002

možnost navrhnout další směr výslechu, jsou splněny všechny procesní podmínky, aby výslech bylo možno soudem považovat ve smyslu citovaného ustanovení §102 trestního řádu za svého druhu neopakovatelný, a není proto nutno ho v jednání před soudem znovu provádět¹. Tím je do značné míry oslaben nežádoucí jev druhotné viktimizace dítěte.

¹ KLOUBEK, M. *Zacházení s oběťmi trestných činů*. Zpravodaj BKB 2000, č.4

5.5. Účast „osoby přibrané“ při výslechu

Ustanovení §102 tr.ř. požaduje, aby u výslechu dítěte mladšího patnácti let byla přítomna další osoba - slovy zákona: „pedagog nebo jiná osoba mající zkušenosti s výchovou mládeže, která by se zřetelem na předmět výslechu a stupeň duševního vývoje vyslychané osoby přispěla ke správnému vedení výslechu“. Takovými osobami mohou být lidé s pedagogickým vzděláním a praxí nebo jiné osoby mající vzdělání a praxi v oborech, které jsou zaměřeny k ochraně oprávněných zájmů dětí.¹ Podle adekvátnosti k projednávanému případu může být přibranou osobou učitel, vychovatelka nebo kurátor mládeže – např. při výslechu dítěte jako svědka drobných krádeží ve škole. Tyto osoby se označují se jako osoby přibrané (§102 /1 tr.ř.).

Při výslechu dítěte je přibraná osoba rovnocenným partnerem vyslychajícího policisty. Osoba přibraná je činná pouze aktuálně při úkonu samém, případně může být později vyslechnuta k okolnostem výslechu v jednání před soudem. Nevypracovává žádnou zprávu nebo posudek. Její účast má být v zásadě aktivní. Hlavními úkoly osoby přibrané je během výslechu chránit oprávněné zájmy dítěte a dozírat na správné vedení výslechu, a to s přihlédnutím ke stupni duševního vývoje dítěte a důvodu jeho výslechu.²

¹ NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D. Vybrané kapitoly z forenzní psychologie pro právníky. Praha: PF UK, 1991, s.160

² Průvodce dětského svědka v trestním řízení. Vaše dítě jde svědčit. Sdružení Linka bezpečí a mládeže. 2003, s. 5

Osoba přibraná může po dohodě s vyslychajícím klást dítěti samostatné otázky, a to již do té míry, že pak větší část výslechu vede sama. Pokud výslech provádí pouze policista, pak přibraná osoba má dozírat na to, aby dítěti nebyly kladeny otázky návodné, úskočné nebo pro dítě nesrozumitelné z důvodu jeho věku, aby při protokolaci nedocházelo k dezintegraci obsahu sdělení dítěte, aby dítě nebylo zastrašováno či jinak vystaveno extrémní psychické nebo fyzické zátěži. V tomto ohledu přibraná osoba může, vlastně je povinna, do výslechu vstupovat s návrhy, případně s protesty.

V případě, že by provedení určitého úkonu nebo pokračování v něm mělo nepříznivý vliv na psychický stav dítěte, může osoba přibraná podle ustanovení §102 odst.1 **navrhnout odložení úkonu na pozdější dobu** a v průběhu provádění takového úkonu navrhnout jeho přerušeni nebo ukončení. Tamtéž se stanoví, že nehrozí-li nebezpečí z prodlení, orgán činný v trestním řízení takovému návrhu vyhoví.

Může-li to přispět ke správnému provedení výslechu, mohou být **přibráni i rodiče**. Nicméně rodiče ani jiní zákonní zástupci nemají na přítomnost u výslechu dítěte právní nárok. O jejich případné účasti podle platné právní úpravy rozhodne orgán činný v trestním řízení, což je v přípravném řízení nejčastěji vyšetřovatel.

Pokud OČTŘ rozhodne o účasti rodiče, přibere se ten z rodičů, ke kterému má dítě větší důvěru a před kterým se nebojí hovořit. Pokud se přibere rodič (např. otce), kterého se dítě bojí, většinou nic neřekne, neboť se bude bát potrestání. Stejně tak orgán činný v trestním řízení zamítne účast rodiče pokud je podezřelý z účasti na projednávané věci. Rodič sám může být pachatelem nebo může

být z různých příčin motivován k maření objektivního průběhu vyšetřování. Přítomnost rodičů může být nežádoucí rovněž z důvodu psychické struktury jejich osobnosti a právě zde je nutná předchozí konzultace vyšetřovatele s psychiatrem nebo psychologem. Ten by měl po předchozím orientačním rozhovoru s rodičem jeho případnou přítomnost doporučit v souladu s dikcí zákona "může-li to přispět k správnému provedení výslechu".

V případech podezření, že dítě je obětí závažných trestných činů, například pohlavního zneužívání, týrání svěřené osoby a dalších, pak je zde naléhavá, občas však v praxi nerespektovaná potřeba, aby výslech prováděli **specialisté v oboru trestné činnosti páchané mládeží a na mládeži**¹ (v předchozím pojmu jsou v praxi zahrnuty i děti) a to v součinnosti s **psychiatrem nebo psychologem se specializací na děti a mládež**.

Psychiatr nebo psycholog – může vystupovat v různém procesním postavení. Může vystupovat jako

- (i) osoba přibraná podle ustanovení §102 tr.ř.;
- (ii) může se výslechu zúčastnit jako soudní znalec; jedná se většinou o situaci, kdy je soudní znalec psychiatr nebo psycholog vyšetřovatelem přibrán k posouzení věrohodnosti svědecké výpovědi dítěte podle ustanovení §118 tr.ř. Znalec není v tomto případě přibranou osobou podle dříve citovaného ustanovení §102 tr.ř. a často bývá přibrán až v době, kdy byl již prvotní výslech dítěte uskutečněn;

¹ NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D. Vybrané kapitoly z forenzní psychologie pro právníky. Praha: PF UK, 1991

5.6. Zvláštnosti ve vedení výslechu dítěte

5.6.1. Příprava na výslech

Pro vyslychajícího a jeho přípravu je důležité brát v úvahu neustále to, že reakce dítěte na druhé děti má jiný ráz než reakce na dospělé, a to, že dítě se ve výslechové situaci chová jinak než dospělí.

Zásadní je důkladná příprava výslechu dítěte vycházející z dokonalé znalosti případu a získání alespoň základních informací o osobnosti dítěte. Vyslychající by si měl písemně připravit otázky, které mají být výslechem objasněny. Pečlivou přípravou a inventurou vlastních postojů lze mimo jiné předejít bezděčné sugesci, které děti snadněji než dospělí podléhají.

Vyslychající by měl zajistit podmínky pro nerušený výslech. Je nutné velmi pečlivě volit okruh osob, které budou bezprostředně přítomny výslechu. Přítomné osoby stejně jako neznámé prostředí mají často na průběh výslechu negativní dopad.

Délka trvání výslechu dítěte by měla trvat maximálně - 30 - 60 minut při současném zabránění jakýmkoli rušivým vlivům¹. Všeobecně platí, že čím mladší dítě, tím větší nebezpečí odpoutání pozornosti.

¹ ČIRTKOVÁ, L. Forezní psychologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s. 331

Děti předškolního a mladšího školního věku by měly být vyslyšány zásadně jednou osobou.

5.6.2. Navázání prvního kontaktu

Vyslychající by měl věnovat dostatečnou pozornost prvnímu kontaktu. Normální dítě s věkově přiměřeným chováním bývá **na začátku kontaktu** poněkud plaché a rozpačité, postupem doby „roztaje“. Jiné chování, jako chování odpovídající vývojově nižší úrovni (regrese), nepřítomnost zábran mohou svědčit o psychickém narušení dítěte nebo že se s dítětem nepodařilo dobře navázat kontakt.

Vyslychající by měl mít k dispozici hračky k udržení dítěte v dobré náladě, nicméně tyto hračky by měly sehrát svoji roli maximálně na počátku výslechu, při navazování kontaktu.

Před vlastním výslechem je nutné **získat emocionální kontakt**, jehož navazování může posloužit k posouzení vývojové zralosti dítěte.¹ Nejlepším způsobem je projevení zájmu o činnost dítěte, zapojení se do ní – pokud si dítě hraje, zapojit se do hry, projevit zájem o jejich hračky nebo zavést řeč na jejich oblíbenou činnost apod.

Při navazování kontaktu je dobré **klást zpočátku otázky**, na které může dítě snadno a správně odpovědět - kolik má sourozenců, jestli chodí do školy, apod. Snadné otázky dodávají dítěti sebedůvěru, že výslech může zvládnout. Nedoporučují se naopak pro navazování kontaktu otázky, které vyžadují zaujetí

diferencovaného postoje, např. „Chodíš rád do školy?“, „Je tatínek hodný?“ aj. Vhodné je vyzvat dítě k vyprávění všední historky. Tak lze získat důležité informace, jak dítě myslí a formuluje. Nejpozději v tomto okamžiku by měl mít vyslychající jasno, jak povede výslech a přeladit a přeorientovat dítě na vlastní předmět výslechu.

5.6.3. Orientování dítěte na výslech a poučení dítěte

Platí, že nejpozději před vlastním výslechem k věci musí být dítě **orientováno a přiměřeně poučeno**. Orientování dítěte na předmět výslechu by mělo vytvořit nejlepší předpoklady pro získání kvalitní výpovědi. Plní i důležitou psychologickou funkci, neboť má odbourávat strach dítěte z nepřehledné a nesrozumitelné situace a vytvářet obraz kompetentního, chápavého a trpělivého vyslychajícího.

Orientování dítěte lze často uvést otázkou: „A víš, proč jsi dnes tady?“. Malé děti často říkají, že nic neví, nemají tušení. Nicméně je však spíše výjimečné, aby dítě vůbec netušilo, proč je vyslycháno. Jestliže dítě uvede, že neví, proč je „na výslechu“, lze použít podobné ilustrativní příklady. Vhodný příklad snižuje napětí dítěte, neboť vidí, že i jiné děti se ocitly v téže situaci a že „jeho“ vyslychající se v podobných věcech vyzná.

Poučení je třeba přizpůsobit rozumové vyspělosti dítěte, jeho zájmům a tomu, co už dítě ví a co mu kdo řekl. Závazné vzory pro přiměřené poučení, například v závislosti na věku a rozumové vyspělosti dítěte, neexistují.

Podle Chmelíka¹ je pro kategorii svědků do 15 let věku zcela irrelevantní poučení o trestních následcích porušení zákona, o trestních následcích za vědomě naprávdivou výpověď, o podmínkách zákazu výslechu ve smyslu ustanovení §99 tr.ř., o sankci podle §98 tr.ř. v případě, že se bez dostatečné omluvy nedostaví k výslechu a o právu odepřít výpověď jako svědek stran trestného činu, jehož se svědecká výpověď týká, ve kterém má jako svědek oznamovací povinnost podle trestního zákona (§100 odst. 3 tr.ř.). Pokud by dítě bylo takto poučeno, šlo by o poučení evidentně nepřiměřené jeho věku (srov. ustanovení §101 odst. 1 poslední věta tr.ř.). Děti ve věku do sedmi až osmi let nejsou schopny smysl poučení o trestních následcích křivé výpovědi nebo o následcích jejich výpovědi pro rodiče nebo jejich blízké pochopit.

Vyslýchající by měl tedy dítěti vysvětlit situaci, proč se spolu setkávají (tj. význam, důležitost jeho sdělení), co bude po něm chtít a co dítě může. U malých dětí je vhodné přímo zmínit rozdíl mezi kladnou a zápornou odpovědí a na příkladech názorně ilustrovat odpověď „NE“, protože malé děti mívají tendenci reagovat na uzavřené otázky dospělého spíše přitakáním, souhlasem.

Podle okolností je vhodné objasnit např. i přítomnost další osoby v místnosti nebo možnost opakovaných setkání atd. V případě, že se vyslýchající rozhodne umožnit přítomnost rodiče při výslechu dítěte, je vhodné se dotázat dítěte, zda chce, aby byl rodič přítomen. Tento postup je potřebné uplatnit zejména u výslechů k sexuálním deliktům.

¹ CHMELÍK, J. Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita. Praha: Portál, 2003, s.128-130

U dětí ve věku od osmi do patnácti let lze při poučování a celkově při výslechu užít vyšší míru konkrétnosti. Děti této věkové skupiny už většinou vědí, že za určité jednání může být dospělý člověk potrestán vězením, posuzování kategorie pravdy a lži již chápou na podstatně vyšší úrovni než mladší děti. Při poučení dítěte se doporučuje vhodnou formou zdůraznit potřebu pravdomluvnosti. Ani u této věkové skupiny není vhodná citace příslušných ustanovení trestního řádu. Dítě by je totiž mohlo vnímat jako zastrašování a mezi vyslýchajícím a dítětem by se mohla následně vytvořit těžko překonatelná bariéra, která by poznamenala další průběh výslechu. Vhodnější je navodit přátelskou atmosféru, nevhodný je většinou strohý tón, mentorování a úřednický přístup.

5.6.4. Styl komunikace s dítětem a kladené otázky

Pro vedení vlastního výslechu je samozřejmě **určující rozumová vyspělost dítěte a povaha vyšetřovaného případu**, tj. to, co je od dítěte třeba zjistit.

Základní zásadou je individuální přístup a přizpůsobení stylu komunikace rozumové vyspělosti dítěte. Vyslýchající by měl používat verbální i neverbální prostředky jednoznačným a pro dítě srozumitelným způsobem. Zásadně by se měla používat slova dítěti srozumitelná a využívat slovní zásobu dítěte - neučit ho během výslechu novým výrazům. Pokud dítě používá slova slangová nebo slova vyslýchajícímu cizí, bylo by vhodné předem si vyjasnit specifický význam takových slov.¹

Během výslechu by zásadně nemělo docházet ke kritizování jednání dítěte, posuzování jednání obviněného či hodnocení z morálních hledisek dítětem popisovanou událost. Chybami v projevu vyslýchajícího by byly také jeho emotivní reakce, zvyšování hlasu či nevhodné mentorování. Nesprávná by byla rovněž přemíra otázek na dítě, časté změny tématu či soustavné utvrzování se vyslýchajícího o pravdivosti vyslovených či předvedených skutečnostech.

Obecně platí, že nejdříve je dobré dítě povzbudit, dodat mu odvalu, aby o věci volně vyprávělo. Vstupy vyslýchajícího by se v průběhu souvislého vyprávění měly omezovat pouze na povzbuzování dítěte k pokračování - pozorným nasloucháním, očním kontaktem, přikyvováním, tzv. echo-otázkami (tj.

¹ VYBÍRAL, Z. Psychologie lidské komunikace. Praha: Portál 2000

zopakování právě sděleného ve stylu tázací věty). Teprve následně je vhodné klást detailní, upřesňující a jiné otázky.

V řeči by měly převažovat věty jednoduché, obsahující vždy jen jednu přímou otázku nebo jeden návrh. Co nejméně by se mělo užívat zájmen, aby nedocházelo k záměně osob. Důležitá je **dobrá formulace otázek**.

Otázky by neměly nenaznačovat směr odpovědi - návodné otázky. V případech, ve kterých se nelze zcela vyhnout **návodným otázkám** (např. od události již uplynula delší doba a k povzbuzení paměti dítěte je třeba použít např. jeho dřívější výrok či údaj třetí osoby), lze z výpovědi dítěte použít pouze tu část, která jde dále než opakované údaje (tzv. dodatek).¹

Měly by se co nejvíce minimalizovat **uzavřené otázky** (otázky typu „ano-ne“). Tendence ke kladné odpovědi, která se projevuje i u dospělých, je u dětí ještě výraznější. Tendence spíše přitakat než říci ne je nejspíš spojena se skutečností, že záporná odpověď navozuje dojem odporu. Tendence ke kladné odpovědi se projevuje zejména na otázky, kterým děti nerozumí a v situacích, kdy si dítě není svou vzpomínkou jisto. (Z analýzy vyšetřovacích spisů vyplývalo, že uzavřené otázky jsou při výslechu dítěte poměrně časté. Podíl „ano-ne“ otázek tvořil dokonce 2/3 dotazů vyslychajících.)² K minimalizaci uzavřených

¹ ČÍRTKOVÁ, L. Forenzní psychologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s. 333

² Endres in ČÍRTKOVÁ, L. Forenzní psychologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s. 332

otázek přispívá také výslovné upozornění dítěte, že má možnost odpovědět „já nevím“.

Neměly by být užívány **otázky uvozované záporem** - „Nebylo to tak, že?“.

Někdy je naopak vhodné použití **kontrárních otázek**, tj. otázek na to, co se objektivně nemohlo přihodit. Sledovaným cílem má být to, že dítě bude evidentní nesmysl vyvracet, a přitom spontánně zmíní důležité okolnosti, na které by si jinak nevzpomnělo.

V případě podezření na **intelektové přetížení** lze otázky přeformulovat. Usuzuje-li vyslýchající spíše na **emocionální zábrany**, je lepší tuto možnost přímo otevřít, ptát se na pocity dítěte („Asi pro tebe není snadné o tom mluvit?“). Velmi záleží na celkovém vystupování vyslýchajícího, jak usnadní dítěti sdělení emocionálně nabitých prožitků.

Doporučuje se přihlížet k rychlé unavitelnosti dítěte a rozložit výslech do několika sezení. **Únavu** může vyslýchající celkem spolehlivě rozpoznat. Hlásí se postupně narůstajícím motorickým neklidem dítěte, u malých dětí se zhoršuje i řečový výkon. Je na úvaze vyslýchajícího, zda zařadí přestávku, nebo výslech odloží na později. V každém případě je dobré položit na závěr několik jednodušších otázek, aby výslech nekončil pro dítě neúspěchem (motivace).

Jestliže dítě **uhýbá výslechu** (např. mluví o kreslení, o zařízení v té místnosti apod.), může to signalizovat:

- že je dítě unavené;
- že ho otázky intelektuálně zatěžují a nezvládá situaci intelektově;
- že má emocionální zábrany;
- kombinace uvedeného.

V průběhu celého výslechu je v komunikaci rovněž velmi důležitý **oční kontakt** mezi vyslychajícím a dítětem. Musí být přirozený, nikoli vynucený. Jestliže dítě hledí neustále mimo, vyhýbá se očnímu kontaktu, může vyslychající nabídnout dítěti, aby kreslilo (to umožní přirozeným způsobem se vyhnout pohledům v situaci, kdy to dítě vnímá jako nepříjemné).

5.6.5. Použití demonstračních pomůcek při vyšetřování mravnostních deliktů

K výslechu dětí dochází nejčastěji v souvislosti se sexuálním zneužíváním a týráním. Výzkumy uvádějí, že zhruba ve 45% případů pochází pachatel přímo z rodiny, v dalších až 40% se pachatel rekrutuje z okruhu rodiny nebo známých. Pouze ve 13% případů je pachatel člověk neznámý, který se s obětí setká náhodným způsobem. Vzájemná známost dospělého pachatele a dětské oběti se promítá do psychologických zvláštností vyšetřování těchto činů.¹

V roce 1993 byla poprvé české veřejnosti v projektu amerického pediatra Petera M.D. Adaseka, z Colorado Springs prezentována práce s loutkami při vyšetřování dětí.² Ukázalo se, že využívání loutek podstatně přispívá k navázání kontaktu, snazší komunikaci s dítětem, redukcí jeho strachu a studu a obecně k minimalizaci negativních druhotných efektů na dítě při vyšetřování mravnostních deliktů. Navíc lze pomocí loutek vyslechnout i děti ve věku kolem čtyř let nebo děti mentálně retardované.

Smyslem práce s loutkami je navodit při vyšetřování situaci podobnou hře, ve které dítě bude spontánně, bez přinucení vyprávět. V České republice jsou loutky nazývány „Jája a Pája“. Jsou provedeny tak, aby dítě motivovaly ke hře. Jsou to látkové panenky – chlapce a dívky, které mají stylizované

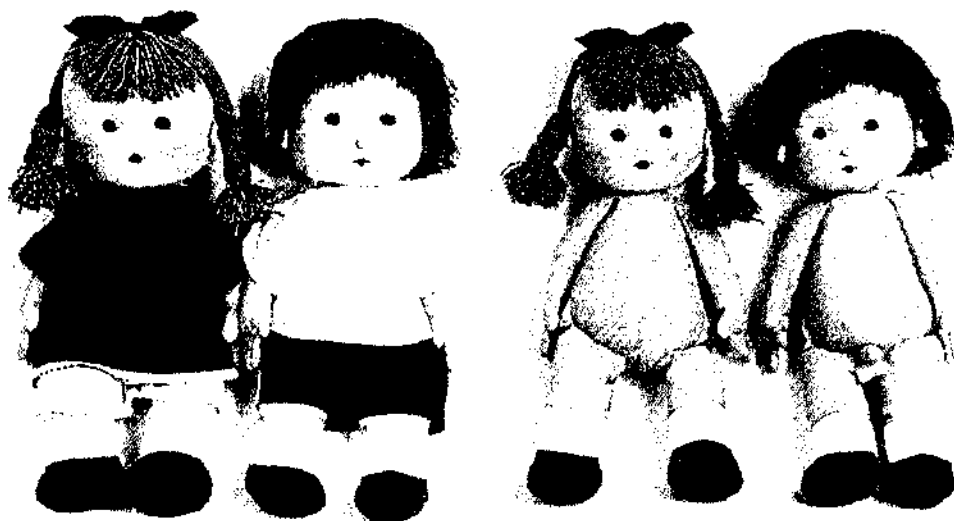
¹ SEJČOVÁ, L. Děti a mládež jako oběti násilí. KRIMINALISTIKA, roč. 35, vol.3, 2002
ČÍRTKOVÁ, L. Kriminální psychologie. Praha: Eurounion, 1998, s.209

² CHMELÍK, J. Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita. Praha: Portál, 2003, s. 122

druhotné pohlavní znaky, viz. obrázek č. 1. Loutky napomáhají k otevřenější komunikaci, neboť dítě nemusí mluvit přímo o konkrétní osobě nebo přímo o sobě, nýbrž zprostředkovaně - symbolizací konkrétní osoby nebo sebe panenkou - o této hračce. S pomocí loutek mohou děti úspěšně sehrát děj události nebo popsat situaci, které vnímaly, viz. obrázek č.3. Z psychologického hlediska takový způsob popisu či předvedení konkrétních událostí ve „třetí osobě“ nebo „skrz třetí osobu“ redukuje u dětí strach a stud. Loutka se stává symbolickým neverbálním komunikačním prostředkem, který může představovat jak dítě samo, tak kohokoli jiného.

Výslech za pomoci loutek by měl začít jejich vlastním představením. Loutky se předkládají dítěti oblečené. Vyslychající zaznamenává veškeré reakce na předložené panenky. Dítěti by měl být dopřán dostatek času na to, aby se s loutkami dobře sžily a seznámily, neboť posléze má dítě prostřednictvím nich komunikovat s vyslychajícím.

Obrázek č.1: Demonstrační pomůcky „Jája a Pája“

V případech, kdy je žádoucí, aby loutky byly svlečené, přivede vyslýchající dítě vhodným způsobem k tomu, aby loutky svléklo nebo mu nevtíravým způsobem se svlékáním loutek pomůže. Vyslýchající si všimá reakce dítěte na pohlavní orgány a na to, jak je dítě pojmenovává. Velký vliv hraje způsob navázání kontaktu s dítětem a komunikace vyslýchajícího s dítětem, který musí být citlivý, prostý vulgárností, familiárnosti a žargonu.

Při jednotlivých částech výslechu je třeba ciltivě vymezit, koho loutka představuje a rozsah, v jakém bude dítě hrát s loutkou určitou roli. Dítě by mělo cítit, že za to, co řeklo či předvedlo, nebude a není nikterak odsuzováno a že jeho spolupráce je správná. Takový pocit podpoří důvěru dítěte ve vyslýchajícího i v sebe sama. Chvála by měla být přiměřená a nenásledovat po všem, co dítě řekne a předvede.

Obrázek č.3¹

Co se týká přítomnosti dalších osob u výslechu, je v takových případech optimální výslech, kde osoby, které mají právo být přítomny při výslechu, mají možnost průběh výslechu sledovat z vedlejší místnosti, př. prostřednictvím jednostranného zrcadla, případně pomocí techniky upřesňovat otázky, aniž by o nich dítě vědělo. Při výslechu je vhodné, aby byla přítomna osoba, které dítě důvěřuje, ne vždy je však vhodné, aby byl výslechu přítomen rodič.

Po ukončení výslechu by měl vyslýchající dítě pochválit a nechat ho dále si hrát s loutkami a pak citlivě výslech ukončit. Může se také zapojit do hry a redukovat tak prožitky z vyšetřovaného případu, které byly obnoveny výslechem.

¹ CHMELÍK, J. Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita. Praha: Portál, 2003, s. 128

Dvojice loutek „Jája a Pája“ je chráněným průmyslovým vzorem Ministerstva vnitra ČR a Policie České republiky, ve smyslu zákona č. 527/1990 Sb., ve znění pozdějších předpisů, tzv. patentový zákon.¹

¹ CHMELÍK, J. Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita. Praha: Portál, 2003, s.

5.6.6. Vedení výslechu v závislosti na duševní zralosti dítěte

Vedení výslechu by mělo být v každém případě přizpůsobeno konkrétnímu dítěti tak, aby odpovídalo jeho stupni duševní zralosti. Znalost stupně duševní zralosti přispěje vyslychajícímu k rychlejší, flexibilnější a především vhodné volbě taktiky vedení výslechu, přizpůsobené věku, tělesné, sociální a duševní úrovni dítěte a zároveň k důkladnějšímu osobnímu nastavení na dítě, lepšímu vnímání a pochopení toho, co dítě verbálně i neverbálně sděluje.

Jednou z částí přípravy výslechu má tedy být zjištění stupně duševní zralosti konkrétního dítěte - ne ve formě znaleckého posudku, ale ze zkušenosti všedního života. Vyslychající by měl zjistit, zda-li dítě svým vývojem odpovídá svému věku nebo jaké nápadnosti na něm lze pozorovat. K tomu mu pomohou na jedné straně informace o dítěti ze strany rodiny, školy apod. a na druhé straně znalost obecné charakteristiky vývojových období dětí - orientace v úrovních dětského myšlení, znalosti o vlivu a charakteru dětské fantazie, paměťových procesech a emočním prožívání u průměrného dítěte daného věkového období.

Údaj o věku dítěte je přitom jen přibližným ukazatelem průměrně dosahované vývojové roviny. V rámci jedné věkové skupiny se může vyskytovat značná šíře výkyvů a v psychice konkrétního dítěte se může vyslychající setkat s většími či menšími odchylkami od průměru jeho referenční skupiny v závislosti na mentální zralosti dítěte.

Při výraznější odchylce v kvalitě výpovědi od výkonu věkově srovnatelných vrstevníků se doporučuje přizvat ke konzultaci nebo znaleckému posouzení případu psychologa.¹

5.6.6.a. Specifika psychiky dítěte předškolního věku (3-6 let)

Někteří autoři mají za to, že již mezi druhým a čtvrtým rokem děti mohou spolehlivě vypovídat.² Do čtyř let sice víceméně splývá fantazie se vzpomínáním, ale dětskou fantazii dospělý lehko pozná.

Předškolní dítě má tzv. „**názorné myšlení**“. Chápe vztahy mezi různými ději jen na zcela názorné rovině, ve které vychází ze své vlastní činnosti. Je už schopno řešit některé problémy jen v mysli, pokud si je může představit, tj. vyvolat paměťové stopy toho, co již bylo dříve vnímané či představované. Myšlení předškolního dítěte nepostupuje dosud podle logických „operací“, neuvažuje skutečně logicky po krocích, které se mohou v mysli volně opakovat a současně porovnávat – myšlení je „prelogické“. Myšlení je tedy stále úzce vázáno na činnost dítěte a je v tomto smyslu egocentrické, antropomorfické (všechno polidšťuje), magické (dovoluje měnit fakta podle vlastního přání) a artificialistické (všechno „se dělá“).³ Přesto je schopno předškolní dítě zachytit nejpodstatnější obsah situace, které si všimlo - alespoň základní pozorované dění.

¹ ČÍRTKOVÁ, L. Forenzní psychologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s. 330

² LEMPP, R., SCHÜTZE, G., KÖHNKEN, G. Forensische Psychiatrie und Psychologie des Kindes- und Jugendalters. Softcover, 2. überarb. Aufl. Borgentreich, 2003, XXII, s. 320

³ LANGMEIER, L. Vývojová psychologie. Praha: Grada, 2006

Malé děti jsou od počátku velmi **pozorné k pocitům druhých lidí** a již kolem jednoho roku věku regulují své chování podle výrazů emocí druhých. Mezi druhým a třetím rokem děti do bře poznávají a dovedou slovy označit výraz emocí jiných lidí. V této době o svých pocitech často spontánně hovoří a **připisují** je i panenkám či zvířátkům v symbolické hře. Hovory o pocitech přitom pomáhají dítěti vlastní emoce lépe ovládat. Již v batolecím věku (první až třetí rok života) jsou děti schopné uvádět důvody pro emoční stav a rozlišují tedy vnější příčiny emocí od vnitřního stavu. Mezi třetím a pátým rokem začínají děti skutečně rozumět subjektivní povaze emocí. Vědí, že **pocity** druhých závisí na tom, jak oni sami situaci rozumí a že stejná situace může u různých lidí vyvolat zcela odlišné **pocity**. Kolem čtyř let dokáže dítě již i předpovídat pravděpodobnou emoční reakci druhých na určitou situaci.

Předškolní dítě tedy rozlišuje mezi chováním a vnitřními stavy, které chování řídí, ale domnívá se, že myšlenky a **pocity** se přímo projevují v chování – že z chování lze jednoznačně určit vnitřní stav (když se někdo usmívá, musí být šťastný). Možnost maskovat vlastní **pocity** si uvědomují až děti školní - teprve kolem šesti let si dítě začíná být vědomo toho, že výraz emocí může být zavádějící.¹

U dětí předškolního věku je při výslechu třeba vzít v úvahu, že jejich **slovní zásoba** je chudá a **schopnost abstraktního myšlení omezená**. Kolem třetího roku se vedle souřadných souvětí začínají objevovat souvětí podřadná. Vývoj řeči

¹ LANGMEIER, L. Vývojová psychologie. Praha: Grada, 2006

dovoluje i růst poznatků o sobě a o okolním světě věcí a lidí. Tříleté dítě zpravidla zná celé své jméno a umí na dotaz udat pohlaví. Správně označuje hlavní barvy a kolem pěti let podá jednoduchou definici známých věcí.

Schopnost porozumět otázce je většinou na vyšší úrovni než schopnost podrobně a přesně odpovědět. Otázky by měly být formulovány názorně. Malým dětem je zatěžko podat spořádaný a souvislý výklad, o jednoduše strukturovaných událostech jsou však schopny podat použitelné výpovědi. Děti nedokáží splnit najednou několik rozkazů, pokud příkazy nemají přímý citový význam (nesplňují okamžité přání dítěte), splní však i náročné úkoly, jakmile je v nich neutrální prvek nahrazen citově kladným. Stejně tak paměťové schopnosti jsou vázány na citový prožitek.

U předškolních dětí je poměrně vysoká **sugestibilita**; s přibývajícím věkem jí ubývá, nutno však počítat s větší ovlivnitelností výpovědi. Děti tak mohou snáze podlehnout nenásilnému sugestivnímu ovlivňování, například zaslechnutému hovoru, zaměřenému určitým směrem. Předškolní děti tak mohou být snadno **cvičeny k nepravdivé výpovědi**. Poměrně snadno lze však tato nacvičení prokázat.

Pozitivně jsou hodnoceny **výpovědi první**, pokud jsou zároveň k dispozici informace o tom, jak a za jaké situace k nim došlo a co se přitom dělo. Bývají spontánní. Významné jsou výpovědi co nejdříve po události, neboť bývá redukováno či vyloučeno afektivní ovlivňování dospělými.¹

¹ HOLOUBKOVÁ, J. a spol. Základy soudní psychiatrie a psychologie. Brno: Masarykova Univerzita, 1999, s.77

5.6.6.b. Specifika psychiky dětí mladšího školního věku

Mladší školní věk zahrnuje období od šesti až sedmi let, kdy dítě vstupuje do školy (1.etapa), do jedenácti až dvanácti let, kdy začínají první známky pohlavního dospívání i s průvodními psychickými projevy (2.etapa).¹

Období mladšího školního věku bývá nazýváno jako „**věk střízlivého realismu**“. Na rozdíl od menšího dítěte, které ve svém vnímání, myšlení i jednání je hodně závislé na vlastních přáních a fantaziích, a na rozdíl od dospívajícího, pro kterého je často důležitější vědět, co by mělo být správné, je školák plně zaměřen na to, co je a jak to je. Chce pochopit okolní svět a věci v něm „doopravdy“. Tento realismus můžeme u školního dítěte pozorovat v jeho mluvě, kresbách, v písemných projevech, ve čtenářských zájmech i ve hře, kde se snaží o věrné zpodobnění úloh. Děti tohoto věkového období **vypovídají většinou blízce realitě**, to jest, dosti spolehlivě, avšak mohou být také záměrně zmanipulovány nebo v sexuální oblasti ovlivněny hovory kamarádů. Objektivnost údajů ve výpovědích dětí ohrožuje velká citová prosycenost dětského vnímání.²

Vývojový trend postupuje **od období tzv. naivního realismu**, tj. realismu, ve kterém je dítě závislé na tom, co říkají autority (rodiče, učitelé, knihy) **k období kritického realismu**, kdy realitu hodnotí podle vlastních kritérií na autoritách nezávislých - tento realismus už se objevuje blízko období dospívání.³ Hodně

¹ LANGMEIER, L. Vývojová psychologie. Praha: Grada, 2006

² WEIHMANN, R. Kriminalistik. Hilden: Deutsche Polizeiliteratur, 2005, s. 123

³ LANGMEIER, L. Vývojová psychologie. Praha: Grada, 2006

ovšem záleží na postojích vychovatelů, zda např. kritičnost školáka vůči autoritám tolerují či dokonce podporují, nebo zda ji s nelibostí potlačují.

Na začátku školní docházky (kolem šestého až sedmého věku dítěte) dochází k adaptaci na školní požadavky s průvodními **jevy nestálosti a rozporů**. Děti v tomto období jsou velmi hravé, jsou schopny soustředit se na jednu věc jen poměrně krátkou dobu (asi 10 minut), jsou zvýšeně rozkolísané a zranitelné a také značně sugestibilní. **Schopnost soustředit se** na úkol a vytrvale pracovat vzrůstá jen postupně a u školních začátečníků je třeba stále dbát na to, aby kladené požadavky nepřekročily hranice jejich přirozeného vývojového stavu. Otázky či úkoly by měly být zprvu snadné a jen postupně těžší, délka práce poměrně krátká a uznáním a odměnou za provedenou práci by se nemělo šetřit. Převládá **bezděčná (neúmyslná) pozornost**. Rozsah pozornosti je ve srovnání s rozsahem dospělého stále menší. (Dítě je schopno vnímat najednou nejvýše 2-3 určité prvky, zatímco dospělý 5-7).¹ Převaha bezděčné pozornosti vede k neúplnému a povrchnímu vnímání.

Postupně dochází k **rozvoji pozornosti**, na němž má značný podíl školní výchova. Dětskou pozornost upoutávají bezcílně podněty nové, neobvyklé a mimořádné. Tato pozornost stejně rychle vzniká jako pomíjí. Postupně dítě nevnímá jen to, co se vnucuje, ale i to, na co záměrně dává pozor. Vnímání se tak stává více cílevědomým aktem – pozorováním.

V období kolem šesti let začíná dítě **logicky myslet**, i když jen na konkrétních předmětech a při konkrétních činnostech. Je

¹ LANGMEIER, L. Vývojová psychologie. Praha: Grada, 2006, s.98

schopné skutečných logických „operací“, pravých úsudků odpovídajících zákonům logiky, bez dřívější závislosti na viděné podobě. Stále se ovšem i toto logické usuzování týká jen konkrétních věcí a jevů, obsahů, které si lze názorně představit. (Piaget hovoří při začátku školního věku - o přechodu od názorného - intuitivního myšlení do stadia konkrétních operací)¹. Před jedenáctým až dvanáctým rokem dovede dítě sice logicky třídit, srovnávat a řadit různé konkrétní věci a dovede ze soudů o konkrétních věcech vyvozovat logické závěry, ale selhává, když má uvažovat o něčem, co si nelze přímo představit, co je jen možné, fiktivní. Jeho myšlenkové operace vznikají přímou internalizací činností, které tvoří součást systému, jež projevuje určitou pravidelnost.

Teprve na počátku dospívání - kolem jedenácti let - je správně se vyvíjející dítě schopno vyvozovat soudy i zcela formálně, i když si nemůže obsah konkrétně představit. Dítě je schopno různých transformací v mysli současně, je schopno pochopit zahrnutí (inkluzi) prvků do třídy. Dítě už také lépe chápe příčinné vztahy a nevykládá je čistě na základě svého antropomorfního postoje jako dítě předškolní, kterému stačí vysvětlení, že žárovka svítí, protože jsem otočil vypínačem - zaměňuje tedy následnost (post hoc) za příčinnou souvislost (propter hoc).

Dítě mladšího školního věku je tedy schopné **analyticko-syntetického myšlení**. To se odráží i ve schopnosti **pročleněného vnímání** - jak vizuálního, tak akustického - děti tohoto období jsou schopné rozlišit lépe části obrazce, který dříve vnímalo jako nedělitelný celek. Obecně dochází ve všech

¹ LANGMEIER, L.: Vývojová psychologie. Praha: Grada, 2006, s. 105

oblastech vnímání ke značným pokrokům. Dítě je pozornější, vytrvalejší, všechno důkladně zkoumá, je pečlivé a ve vnímání méně závislé na svých okamžitých přáních a potřebách než mladší děti.

Svět školáka se významně rozšiřuje také v prostoru a času, není již tak vázané na to, co dítě právě dělá a co v daném okamžiku vnímá. Už malé dítě je schopno vzpomenout si na minulé události a vybavit si je v mysli, ale nemá dosud představu spojitého časového průběhu a nedovede tedy posoudit, co je dříve a co později, eventuálně co blíže a co dále apod. Je celým svým základním zaměřením orientováno na přítomnost a na to, co je zde. Teprve ve školním věku se uvolňuje z tohoto sevření úzkého času a prostoru – slova jako brzy, později, zítra, daleko apod. začínají mít teprve nyní svůj konkrétní význam. Abstraktní významy jako konečno – nekonečno, život – smrt mu však dosud unikají a jsou objeveny teprve na prahu dospívání.

Charakter paměti dítěte mladšího školního věku je **obrazný** – opírá se o názorně vnímané vztahy předmětů, abstraktní myšlení a tím ani logické utváření paměti není ještě zcela vyvinuto, takže převládá mechanická paměť. **Rozvoj paměti** je ovšem podporován rychlým vývojem řeči. Paměť se může opírat o systém slovních výpovědí a není už tolik závislá na okamžitých afektech, jež v předškolní době ze všeho nejvíce určují výběr přijímaných informací i způsob jejich zpracování. Jak krátkodobá, tak i dlouhodobá paměť je **proto ve školním věku** stabilnější. Dítě dovede podstatně lépe reprodukovat naučenou látku a vzestup v tomto směru je od počátku do konce mladšího školního věku podstatný.

Zlepšování paměti ve školním věku je podmíněno jednak větší bohatostí již osvojených znalostí, do nichž se nové znalosti snáze integrují, a díky jejich větší propojenosti jsou i snáze reprodukovatelné, ale současně i tím, že školní dítě začíná samo využívat i různých **záměrných paměťových strategií**. Asi do pěti let věku děti spontánně žádné takové paměťové strategie netvoří, ale kolem šesti až sedmi let již začínají používat strategii opakování. S věkem přibývají další strategie (např. logická organizace materiálu, užívání mnemotechnických pomůcek apod.), které se zdokonalují a zjemňují ještě i v dospělosti.

V tomto „realistickém období dětského života“ se u dětí občas vyskytuje tzv. „**eidetická vloha**“, tj. schopností vybavovat si zážitky s přesností vjemu.¹ Má za následek popis prožité události mnohdy až s překvapivými detaily, které dospělému mohou uniknout. V pozdějším věku se tato schopnost ztrácí.

Po **emoční stránce** dítě již začíná kontrolovat své afekty a impulsy, je plně rozvinuta schopnost sebeovládání a schopnost vzdát se svých osobních potřeb, díky čemuž dokáže dodržovat kázeň. Motivace k podání dobrého výkonu musí zpravidla u malých dětí přicházet zvnějška (uznání, pochvala, obdiv), ale postupně se stává součástí soustavy vnitřních pohnutek.

Co se týká **zralosti sociální**, dítě by mělo být v období nástupu do školy již méně závislé na rodině, tak aby se od ní dovedlo na čas odloučit a být činné i bez její opory. Musí být schopné podřídit se cizí autoritě.

¹ WEIHMANN, R. Kriminalistik. Hilden: Deutsche Polizeiliteratur, 2005, s.135

Druhá etapa tohoto období (zhruba mezi devátým a dvanáctým rokem) je typická větší stabilitou a vyhraněností dítěte. Těžiště zájmů se přesunuje plně do **životní reality**, i když stále ještě poznamenané fantazií (nikoli však bájivou, ale spíše hrdinskou).¹ Děti v tomto věku si pozorněji všímají vztahů mezi lidmi, výrazně stoupá vliv dětské skupiny, jejíž normy se dítě snaží dodržovat, i když někdy konkurují s normami rodiny.

5.6.6.c. Specifika psychiky dětí v období dospívání – 11 až 15 let

Současně s biologickým zráním probíhá řada významných a nápadných psychických změn, které lze povšechně charakterizovat ohlášením nových pudových tendencí a hledáním způsobů jejich uspokojování a kontroly, celkovou emoční labilitou a zároveň nástupem vyspělého (formálně abstraktního) způsobu myšlení a dosažením vrcholu jeho rozvoje.² Průběh všech změn je vždy ovlivňován řadou faktorů – sociálními, ekonomickými, kulturními, výchovnými postoji rodičů, učitelů a dalších osob pro jedince významných. Existuje intraindividuální a interindividuální variabilita.

Dospívání často provází **emoční instabilita**, časté a nápadné změny nálad, zejména směrem k negativním rozladám, impulzivita jednání, nestálost a nepředvídatelnost reakcí a postojů, nevyrovnanost a konfliktnost. Obtíže při koncentraci pozornosti spojené s emoční nestálostí mohou ztěžovat plynulý průběh rozhovoru. K tomu přistupuje zvýšená unavitelnost,

¹ LANGMEIER, L.: Vývojová psychologie. Praha: Grada, 2006, s. 108

² WEIHMANN, R. Kriminalistik. Hilden: Deutsche Polizeiliteratur, 2005, s. 145

střídání ochablosti a apatičnosti s krátkými fázemi vystupňované aktivity. Mnozí dospívající jako by sami nerozuměli těmto projevům – úzkostlivě pozorují své niterní stavy a stále více přemýšlejí o svých vnitřních konfliktech, utíkají do svého soukromého citového světa nebo do vystupňovaného denního snění, které je odvádí ještě dále od reality. Novější práce však nepotvrdily obecnou charakteristiku a neprokázaly univerzální výskyt emočních krizí. Určitá platnost se přiznává citové rozkolísanosti mládeže, která bývá spojována s nejistotou dospívajícího – s nejistotou o současném a hlavně budoucím postavení mezi lidmi a k nejistotě o úkolech a očekávaných požadavcích.

Intelektovými schopnostmi se dospívající blíží maximálnímu výkonu a často v tomto směru převyšuje starší lidi, zejména pokud jde o pružné a tvořivé myšlení. Vývoj inteligence nedosahuje jen kvantitativního vrcholu, ale mění se radikálně celý způsob myšlení – kvalita myšlenkových operací.

Od počátku pubescence většina dospívajících dosahuje dalšího, **vyššího stupně logického myšlení** – podle Piagetových názorů¹ se v této době objevuje nový operační systém, systém formálních operací: konkrétní operace se samy berou znovu za objekt dalších operací, tj. „vyvozují se soudy o soudech, myslí se o myšlení“. Tím je dán myšlení daleko větší prostor: dospívající je nyní schopen velkého množství myšlenkových kombinací, z nichž mnohé se ani ve skutečnosti nevyskytnou.

¹ LANGMEIER, L.: Vývojová psychologie. Praha: Grada, 2006, s. 110

Nový způsob myšlení je formálně abstraktní. Dospívající je již schopen pracovat s obecnými, abstraktními pojmy, tvoření pojmů se uvolňuje ze závislosti na názorných předlohách, probíhá dalekosáhle na rovině symbolického uvažování - je schopen vytvářet i domněnky, které nejsou opřeny o reálnou skutečnost, srovnává skutečné s pouze myšleným. Dovoluje kritický přístup k myšlení vlastnímu i cizímu. I lidské chování může kriticky přezkušovat, tj. srovnávat se spekulativními normami a ideály.

Stádium formálních operací se začíná u dítěte vytvářet na počátku pubescence a svého vrcholu zpravidla dosahuje kolem patnácti let. Mezi jednotlivými dospívajícími jsou však veliké rozdíly, které jsou dány vrozenými dispozicemi, ale také dřívější a současnou příležitostí k řešení různých problémů. Dospívajícímu většinou nepostačuje jedno řešení, uvažuje o možných alternativách.

Nový způsob myšlení má ovšem významné následky pro postoj dospívajícího k celému světu a zejména k lidem: zatímco dítě v mladším školním věku bralo svět realisticky a střízlivě, takový, jaký je, dospívající nyní srovnává existující a přítomné poměry s tím, co by mohlo nebo mělo být, tedy se stavem, který si jako ideál vytvoří ve své mysli. Odtud je častá kritičnost a nespokojenost, zklamání, nejasné toužení a třeba i vystupňovaný pesimismus.

Jedinec v období dospívání je schopen účinněji se učit na základě poznání logických souvislostí, méně již roste schopnost osvojovat si materiál, který nedává smysl a který musí pouze memorovat.

5.7. Výslech jako sociální interakce mezi vyslychajícím a dítětem

Výslech dítěte je sociální komunikací - **sociální interakcí** (minimálně) 2 lidí - vyslychajícího - dospělého a dítěte. Vyslychajícímu umožňuje osobní setkání a komunikace s vyslychaným dítětem mimo jiné orientační odhad dítěte.

Vzájemné vnímání (interpersonální percepce) a **vztah**, který se mezi oběma prostřednictvím komunikace vytváří, vstupují do výslechu **jako intervenující faktory** na straně vyslychajícího i vyslychaného dítěte a ovlivňují jeho průběh i výsledek.

Pro správné pochopení toho, jak ovlivňuje interpersonální percepce, vztah a komunikace mezi vyslychajícím a dítětem průběh a výsledky výslechu a hodnověrnost výpovědi, je třeba objasnit některé zákonitosti, které vysvětlují, jak tyto procesy v přirozené podobě probíhají.

Komunikace a vztah, který se mezi vyslychajícím a dítětem utváří, jsou na jedné straně **profesionálně specifickými**, na druhé jsou však vždy **svěrázně individuálními**, neboť jejich povaha závisí na mnoha faktorech subjektivní i objektivní povahy. Mezi **subjektivní faktory** patří osobnost dítěte i vyslychajícího, jejich zkušenosti, očekávání daných sociálních rolí, ale i osobní postoje a prožitky, které do vztahu vnášejí. Přes snahu o objektivní pohled na projednávaný případ se vyslychající neubrání subjektivním prožitkům a pocitům, které

v něm dítě vyvolává. Stejně tak dítě určitým způsobem emočně prožívá interakci s vyslychajícím a reaguje na jeho jednání. Na výsledné podobě jejich vztahu se tedy podílí nepřeberné množství **faktorů subjektivní povahy**, které často nemusejí být vědomé. Spolu s **faktory objektivními** (charakter a závažnost případu, situační kontext, širší sociální kontext, kultura, tradice, struktura společnosti) tak specificky zabarvují setkání dítěte a vyslychajícího, vtiskují mu svéráznou individuální podobu. Oba zúčastnění se vzájemně ovlivňují, a to jak v rovině racionální, tak v rovině emoční.

Vztah vyslychajícího a dítěte se vytváří v průběhu jejich vzájemné **komunikace** - jak výstižně píše Vymětal¹: „Komunikace je procesem realizovaným ve vztahu a prostřednictvím vztahu.“

Obecná fakta týkající se problematiky komunikace zde uvádím jen ve stručnosti, případné zájemce odkazují na literaturu z oblasti sociální psychologie, která se tématem komunikace zabývá podrobněji. O verbální komunikaci ve výslechu pojednává také kriminalistická taktika, která však běžně pracuje s psychologickými poznatky.

Vlastní komunikační proces se skládá z jednotlivých komunikativních aktů, které lze ještě dále rozčlenit na **základní komponenty**² :

¹ VYMĚTAL, J.: Lékařská psychologie. Praha: Portál, 2003, s.120

² Janoušek in VÝROST, J. - SLAMĚNÍK, I: Sociální psychologie. Praha: ISV. 1997, s.128

1. záměr či intence původce sdělení;
2. smysl sdělení pro původce;
3. věcný obsah sdělení;
4. smysl sdělení pro příjemce;
5. efekt sdělení na příjemce;

Zdroje možného nedorozumění v komunikaci se objevují především v posledních dvou komponentách – pro původce sdělení zůstává to, jak si posluchač jeho sdělení vyloží a jak na něj zareaguje vždy anticipací, neví dopředu, zda bude pochopen a zda svým sdělením vyvolá takovou reakci, jakou zamýšlí. Naopak, příjemce sdělení vždy rekonstruuje, zpětně odhaduje záměr mluvčího a to, jaký mělo sdělení pro mluvčího smysl. Komunikaci tak problematizují dva základní jevy¹, které jsou připisovány informačnímu kanálu a skutečnosti, že na jeho konci vždy stojí dvě prožívající se a jednající osoby. Prvním z nich je **úbytek informace**, kdy příjemce sdělení nepostřehne určitou její část; druhý jev představuje **posun informace**, její pozměnění minulou zkušeností či asociacemi příjemcem.

Výslech je optimální, pokud vyslychající dokáže **vztah** mezi ním a dítětem **využít ve prospěch dítěte a jeho výslechu**. Za atmosféru výslechu odpovídá vyslychající, který ji vytváří svým individuálním stylem jednání. Atmosféra by měla navozovat pocit bezpečí, uklidnění a porozumění tak, aby se dítě mohlo co nejvíce uvolnit a spolupracovat.

¹ HANUŠOVÁ, M.: O komunikaci. Praktický Lékař, 75. 1995. č. 5, s. 244-246.

Nevhodné je brání na sebe role rodiče a s výchovnými úmysly se vyjadřovat k chování dítěte (kárát ho, odsuzovat ho za nevhodné chování, poučovat ho o slušném chování, předhazovat mu to, co se stalo atd.). Předpokládá se přístup, který by přispěl k vytvoření vztahu podporujícího výslech.

Takový přístup spočívá v cíleném používání integrace prvků **komunikačních dovedností** verbální i neverbální povahy, v poskytování **porozumění a podpory**.¹

5.7.1. Komunikace ve výslechových situacích

Komunikace představuje ve výslechových situacích centrální problematiku, neboť je nositelem kontaktu i atmosféry výslechu a v přímém slova smyslu jediným přímým nástrojem psychologického působení vyslýchajícího na dítě.

Z hlediska sociálně psychologického charakterizuje pojem **komunikace** Janoušek² jako „proces sdělování významů mezi lidmi“. Komunikace je tedy vzájemným předáváním a přijímáním informací, znalostí, postojů, hodnot, norem a emocí.

Toto sdělování se děje pomocí **verbálních, neverbálních a paraverbálních prostředků**, dle charakteru a způsobu zprostředkování významů dělíme komunikaci analogicky na verbální (tj. prostřednictvím řeči), neverbální (tj. prostřednictvím ostatních specifických výrazových prostředků, jako např. mimiky, gest, tělesných postojů, pohybů,...) a paraverbální (tón vyjadřování, pomlky v řeči, tempo řeči).

¹ BERAN,J: Úvod do podpůrné psychoterapie. Trendy v medicíně, 2001, vol.3,č.1,s. 60-63

² In VÝROST,J., SLAMĚNÍK,I: Sociální psychologie. Praha: ISV, 1997, s. 144

5.7.2. Význam neverbální komunikace při výslechu

Obsahy komunikace jsou v převážné míře neneseny neverbálními signály. Podle Essera a Deutsche tvoří nonverbální chování více než 65% veškeré lidské informační výměny.¹ Proto by registrování neverbálních projevů při výslechu nemělo být podceňováno. Vyslychající by se měl naučit věnovat neverbálním projevům zvláštní pozornost. Také dokumentace těchto projevů by měla být stejná jako těch verbálních. Informace získané z více zdrojů - v tomto případě z verbálního a neverbálního projevu - lze považovat za spolehlivější. Soustředění se pouze na slova či naopak jen na neverbální projevy může zavést na nesprávnou stopu.

Oblast neverbální komunikace bude pro svou šíři v této práci pouze nastíněna.

Během setkání vyslychajícího a dítěte představuje neverbální komunikace významný zdroj signálů, které mohou rozhodujícím způsobem ovlivnit další průběh výslechu. Problematika neverbální komunikace vystupuje v této souvislosti do popředí o to víc, že děti mnohdy ve větší míře než dospělí sdělují neverbálně svůj strach, úzkost, obavy, otázky, postoje, které nejsou schopny vyjádřit slovy. Důvodem je nedostatek odvahy, děti mohou mít dojem, že se to nesluší, jsou v zajetí natolik silných emocí, že toho nejsou schopny. Registrování takových signálů umožňuje vyslychajícímu lepší

¹ BERAN, J.: Úvod do podpůrné psychoterapie. *Trendy v medicíně*, 2001, vol.3,č.1, s. 60-63

porozumění dítěte a podávaných informací. Neverbální komunikace je tedy zdrojem nevyslovených informací, které dítě těžko verbalizuje nebo si je vůbec neuvědomuje.

Při smysluplné komunikaci by měla být sdělení – verbální, neverbální a paralingvistická – **kongruentní**, tzn. ve shodě. Některé verbální a neverbální výpovědi si mohou ovšem protičeřit a podávat protichůdné informace. Při rozporu mezi obsahem verbálních a neverbálních sdělení dochází k tzv. dvojité vazbě „double bind“. Taková sdělení působí ambivalentně a jsou často signálem k tomu, že dítě vypovídá lživě buď úmyslně nebo v důsledku vnějšího tlaku.

Děti jsou velice citlivé na jakýkoli signál ze strany dospělého. Friedman¹ vysvětluje tuto zvýšenou citlivost psychickým stavem, který vylislovává situace u dítěte vyvolává - zahrnuje v sobě obvykle emoce, jako je strach, úzkost, nejistota. Díky tomu budou děti hledat i jemné náznaky, aby přišly na to, co by měly cítit nebo co by si měly myslet.

Vyslýchajícímu může neverbální komunikace pomoci vyjádřit jeho porozumění či postoj. Položení ruky na rameno a úsměv jako projev porozumění a podpory, poplácání po rameni či pohlazení po vlasech jako povzbuzení a projev důvěry někdy vyjádří mnohem více než slova.

Neverbální komunikace je vyjadřována prostřednictvím mimiky, gest, držení těla, pohledů a pohybů. Mezi prostředky neverbální

¹ In LEMPP, R., SCHÜTZE, G., KÖHNKEN, G. Forensische Psychiatrie und Psychologie des Kindes- und Jugendalters. Softcover, 2. überarb. Aufl. Borgentreich, 2003, XXII, s. 355

komunikace se řadí také tzv. **paralingvistické projevy**, které jsou. Patří mezi ně například intonace, rytmus a rychlost řeči, povzdechy, ale třeba také mlčení.

Příklady možných významů neverbálních signálů:

Paralingvistické prostředky, jako je například mlčení, může poukazovat na to, že pro dítě je obtížné se o dané věci vyjadřovat, povzdechy mohou být výrazem bezradnosti či sklíčenosti nebo jakýmsi voláním o pomoc. **Mimika** může napovědět o celém spektru pocitů a postojů dítěte i vyslychajícího. Úsměv je spojován s ochotou a komunikativností, vytažení čela je výrazem údivu až úzkosti. Důležitým prvkem neverbální komunikace jsou také **oči**. Během rozhovoru by měl být udržován přiměřený **oční kontakt**, upřený pohled ovšem může působit rušivě a vyvolávat agresi. Při emočním vzrušení lze pozorovat rozšíření zornic (mydriázu). Nedostatek očního kontaktu bývá interpretován jako nezájem nebo vyhýbání se odpovědi.¹

Neméně důležitým nositelem informace o procesech ve vnitřním prostředí organismu a o stavu mysli je **pohyb a gestikulace**. Pohyb může vyjadřovat klid, nervozitu, jistotu, aj. Například rytmické poklepávání nohou či rukou může svědčit o nervozitě. **Gesta** pomáhají při vysvětlování, pokyvování hlavou je interpretováno jako projev zájmu a pozorného naslouchání, překřížené paže na hrudi svědčí o bariérách či zábranách,... atd.

¹ DE VITO, J.A.: Základy mezilidské komunikace. Praha: Grada Publishing, 2001

Držením těla (posturou) lze komunikaci brzdit či rozvíjet. Příklonem k dítěti naznačujeme svůj zájem, zaujetím stejné polohy své naladění a souhlas. Odklon těla zase poukazuje na odstup. Postura (držení těla) podle Véleho¹ podává informace o ladění „emočního mozku“. Depresivně laděný člověk nebo člověk, který má strach, má ochablé držení s tendencí do flexe – tedy tendencí zaujímat v prostoru co nejmenší místo, co nejvíce se uzavřít (schoulení se do klubíčka). Při elaci je držení spíše napjatější, s tendencí do extense.

Fyzická distance: Pomocí vzdálenosti a různých forem tělesného kontaktu si lidé vyjadřují vzájemné vztahy, postoje a emoce jako přátelství, úctu (podání ruky, objímání, hlazení, líbání ruky) či povahu jejich vzájemného vztahu.

Každý z nás má vytvořen určitý osobní prostor, v němž se cítí bezpečný. Pokud toto pásmo není respektováno (ať ve smyslu + nebo -), podle toho, jak odpovídá danému interpersonálnímu vztahu, zvyklostem a očekávání, zvyšuje se vnitřní napětí, dochází k citovému vzrušení, dostavuje se úzkost.

Tyto vzdálenosti lze i kvantifikovat:

E.Hall² rozlišil 4 **distanční pásma**:

- (i) pásmo intimní vzdálenosti (0-45cm); bez zvýšeného napětí se projevuje jen u lidí nejbližších – milenců, důvěrných

¹ HOGENOVÁ, A. Pohyb a tělo. Praha: Karolinum, 1998

² NAKONEČNÝ, M. Sociální psychologie. Praha: ACADEMIA, 1999

přátel;

- (ii) pásmo neformálně osobní neboli pásmo osobní distance (45-120cm); akceptováno mezi přáteli, dobrými známými, kamarády, kolegy apod.
- (iii) pásmo sociálně poradní (120-366cm); tuto vzdálenost udržují lidé při služebním a úředním styku, při oficiálních setkáních apod.
- (iv) pásmo veřejné (366cm a více) – týká se veřejných vystoupení, přednášek, ceremonií).

Uváděné distance jsou samozřejmě jen orientační, individuálně se mohou i podstatněji lišit. Záleží např. na uspořádání prostoru či regionálních zvyklostech.

Zvláštní kapitolu představuje **užití tělesného kontaktu, doteků v komunikaci**. Podobně jako existuje vícero pásem vzdáleností, které člověk s různými lidmi udržuje, existují také různé **zóny tělesného dotyku**. Nakonečný¹ (1995) hovoří o „těle pro matku“, „těle pro kamaráda“. Menší děti mívají zóny tělesného dotyku širší než dospělí, s věkem se zóna zužuje. Nenásilný, přátelský či partnerský dotek zvyšuje **důvěru, navozuje atmosféru intimity a sblížení** (Peschlová, 2001). Naopak případy, kdy se do osobní distance nebo do zóny tělesného dotyku dostane člověk, kterému tato zóna nebo distance nepřísluší, působí rušivě a vyvolávají nejistotu a neklid osoby, do jejíž osobní sféry bylo zasaženo.

¹ NAKONEČNÝ, M. Lexikon psychologie. Praha: VODNÁŘ, 1995

5.7.3. Komunikační dovednosti poskytující dítěti socio – emocionální podporu

Obecně, k tomu, aby dítě při výslechu spolupracovalo, tj. aby bylo aktivně zaangažováno, potřebuje dostatečné množství informací o tom, co má dělat, co ho může čekat. K navázání a utváření žádoucí komunikace a vztahu mezi vyslýchajícím a dítětem přispívá socioemocionální podpora.

Hlavními prostředky socioemocionální podpory, neboli tzv. podpůrného přístupu, jsou komunikační dovednosti dospělého, jako je empatické naslouchání, vyjádření porozumění, zájmu, úcty a respektu, pozitivní posilování dítěte.

Budu dále vycházet z rozdělení komunikačních dovedností podle Křivohlavého.¹

Hlavními prostředky socioemociální podpory jsou komunikační dovednosti, jako je empatické naslouchání, vyjádření porozumění, zájmu, úcty a respektu, pozitivní posilování dítěte.

5.7.3.a. Naslouchání dítěti a projev porozumění

Porozumění vyjadřuje emocionální blízkost a náklonnost. Předpokládá empatii, empatické naslouchání a projev porozumění.

Empatie je schopnost vcítit se do situace dítěte. Empatický

¹ KŘIVOHLAVÝ, J. Psychologie zdraví. Praha: Portál, 2001

přístup přináší svá pozitiva jak vyslychajícímu tak dítěti.

Dospělému umožňuje

- správně interpretovat sdělení dítěte;
- předvídat očekávání dítěte;
- poznat typ spolupráce a základní postoj dítěte k výsledkové situaci a projednávanému případu;
- lepší poznání života dítěte.

V **dítěti** empatický přístup vyvolává dojem subjektivní blízkosti a osobního zájmu. Redukuje jeho obavy, tenzi a nežádoucí prožívání situace a jejího dopadu. Celkově tak přispívá ke spokojenosti, důvěře a spolupráci dítěte.

Empatický přístup vyžaduje

- naladění se na příjem a pozorné a nepřerušované naslouchání tomu, co dítě říká a jak to říká; informace poskytnuté dítětem jsou pro vyslychajícího základním kamenem, na němž je budováno utváření představy o tom, co se ve skutečnosti stalo. Z těchto důvodů vystupuje do popředí schopnost naslouchat dítěti. Irmiš¹ poznamenává:

„Nasloucháme-li druhému člověku, aktivně ho vnímáme.“ Aktivní naslouchání souvisí se schopností vzdát se touhy zasahovat a zapojovat se ve chvílích, kdy hovoří dítě. Theodor Reik², psychoanalytik, hovoří o naslouchání jako o „poslouchání třetím uchem“, které pomůže rozpoznat a pochopit skutečný smysl sdělení dítěte.

Dítě dostává **prostor**, ve kterém může svým způsobem vylíčit sled událostí, vyjádřit své postoje a pocity. Umožňuje mu otevřeně hovořit.

- **sledování neverbálních projevů**, které doprovázejí slovní sdělení; vyslychající by se měl snažit postihnout i skutečnosti, které se za slovy mohou skrývat – všimnout si, jak je určité sdělení sdělováno, sledovat mimiku, gesta, posturu, pohyby dítěte a paralingvistické projevy, jako jsou povzdechy, intonace, mlčení, ... **dokreslují význam verbálních informací** nebo také mohou sdělit to, co dítě slovně vůbec nevyjádřilo, protože je to pro něj obtížné anebo nevědomé. To se často týká prožívání emocí, např.

¹ In DE VITO, J. A.: Základy mezilidské komunikace. Praha: Grada Publishing, 2001

² In VYMĚTAL, J.: Lékařská psychologie. Praha: Portál, 2003

strachu, obav z důsledků výpovědi, aj.

- **naslouchání sobě**, vnímání a uvědomování si pocitů, které dítě ve vyslychajícím vzbuzuje, a myšlenek, které ho právě napadají. Tím bude vyslychající schopen více porozumět vzájemnému vztahu a vyvarovat se případné vlastní projekci či možnosti vlastního zkreslení.

Přijímaná sdělení prochází **přes osobní „filtr“**, jehož podoba je ovlivněna socio-kulturními faktory, vzděláním, životní zkušeností a aktuálním psychickým stavem; může být příčinou toho, že vyslychající věnuje některým významům větší pozornost než samo dítě a že je mylně interpretuje.

- **projev své účasti**; dát dítěti najevo, že ho vyslychající poslouchá – verbálně (parafrázování,..) nebo neverbálně (očním kontaktem, pokyvováním hlavou apod.).

Špatná **komunikace s nedostatkem empatie** může vést k rozdílnému náhledu na situaci dítěte. Tento rozdílný náhled může zpětně prohlubovat špatnou komunikaci a odstup.

Pomineme-li psychologický vliv pozorného naslouchání a projevu zájmu o sdělení dítěte na utváření a posílení vztahu mezi vyslychajícím a dítětem, zcela pragmaticky tu vystupuje do popředí výrazná pomoc vyslychajícího při orientování se v problému dítěte. Omezením (z časových důvodů, neochota naslouchat...) sdělení dítěte ztrácí mnohé důležité informace, které by mohly výrazně přispět k zjištění skutečnosti.

5.7.3.b. Vyjádření úcty a respektu dítěti - hodnotící podpora

Podpora, která v dítěti upevňuje vědomí jeho hodnoty, je vyjadřována způsobem jednání s ním - úctou a respektem. Úcta a respekt jsou nejlépe vyjádřeny **osobním přístupem k dítěti**. Předpokladem takového přístupu je, že odborník přijímá dítě jako osobní protějšek, plnohodnotnou a rovnocennou bytost.

Jednání projevující respekt a úctu u dítěte posiluje jeho kladné sebehodnocení a sebevědomí. Vyslychající dává osobním přístupem dítěti najevo svoji **spoluúčast** na jeho situaci a důvěru k němu.

Důležité jsou při výslechu také **pozitivní odezvy**. Doporučuje se ocenit snahu dítěte, spolupráci a aktivitu.

5.7.3.c. Vyjádření důvěry dítěti

Pro navození pocitu důvěry a podpory je důležité vyjadřovat přesvědčení v schopnosti dítěte překonávat překážky a podílet se na řešení jeho vlastních problémů. Důvěra je základnou pro **vytvoření atmosféry bezpečí, přijetí a porozumění**. Pomáhá překonávat nejistotu, podporuje aktivitu. Důvěra je důležitá pro motivaci dítěte a pro vytvoření dobrého pracovního společenství.¹

¹ ŠIMKOVÁ, L. Rozhovor jako zdroj porozumění. Konfrontace, vol. 1, 1996

Nedůvěra a nejistota paralyzuje aktivitu. Pokud ve vztahu chybí důvěra, vnímají účastníci komunikace jeden druhého jako určité nebezpečí, nepovažují se za partnery a klesá ochota k práci na společném cíli.

VI. Věrohodnost výpovědi

Věrohodnost výpovědi vyjadřuje míru souladu výpovědi se skutečností. **Věrohodná výpověď** líčí události tak, jak skutečně proběhly, bez zkreslení a údaje např. k času, místu nebo popisu osob odpovídají realitě. **Něvěrohodná výpověď** zahrnuje informace zkreslené, smyšlené, neodpovídající skutečnosti. Výpovědi většinou obsahují kombinaci pravdivých a nepravdivých informací.¹

Psychologické indikátory, které by umožnily rozpoznat, kdy vyslýchaný zkresluje uváděné informace a uvádí klamné údaje a kdy naopak uvádí pravdivé údaje se snaží rozpoznat **forenzní psychologie**. To znamená, že forenzní psychologie při zkoumání věrohodnosti výpovědi usiluje o rozpoznání lži v produkci vyslýchané osoby. Jde jak o rozpoznání úmyslného zkreslování odpovědi (věrohodnost), tak o neúmyslné, neuvědomované zdroje zkreslení výpovědi (přesnost).

Rozlišuje se věrohodnost obecná a speciální (specifická). **Obecná věrohodnost** je určitá komplexní psychologická charakteristika osobnosti. Posuzuje se např. styl vnímání, údaje o rozumových a paměťových schopnostech, údaje o osobnosti, příp. psychopatologické rysy. **Speciální věrohodnost** se týká samotné výpovědi. Posuzuje se, zda je konkrétní výpověď pravdivá a do jaké míry koresponduje se skutečností. Zaměřuje se zpravidla na porovnávání jednotlivých odpovědí a jejich změny na časové ose, prověřuje možné důvody křivé výpovědi apod. **Vztah mezi obecnou a specifickou věrohodností není**

symetrický. Obecně vysoce věrohodná osobnost může za určitých okolností vypovídat křivě a naopak.

Pro demonstraci uvádím příklad některých verbálních a neverbálních kritérií věrohodné výpovědi:

- **Detaily** - „Kdo něco zažil, má k tomu co říci.“ – výpověď obsahuje mnoho detailů, líčení pachů, zvuků, pestrost; Zvláště důležité jsou takové detaily, které se dají jen ztěžka domyslet (jizva na zakryté části těla u dříve neznámé osoby apod.). Opakovaný stereotypní a chudý popis je podezřelý, především při dobrém intelektu a při dobré pozornosti a paměti, které byly prošetřeny testy.
- **Komplikace** - vyslýchaný popisuje potíže a jak byly překonávány;
- **Individuálnost** - líčení autentických prožitků, vlastních nálad a vnitřních duševních stavů;
- **Nepochopení děje** - popis děje, kterému vypovídající příliš nerozuměl je opět kritériem subjektivní pravdy. Lhář totiž musí přesvědčit o své verzi, proto v jeho líčení obvykle všechno má určitý smysl;
- **Asociace** - vypovídá o tom, „co mu problesklo hlavou v kritickém okamžiku“;
- **Konstantnost** - subjektivně důležité jádro události (místo, osoby, čas a o co šlo) by se nemělo měnit svým smyslem; vedlejší, podružné momenty se mohou při opakovaném výslechu měnit; při **měnění výpovědi** se věrohodnost prudce zmenšuje. V průběhu času může vyslýchaný jen doplňovat některé maličkosti, na něž si vzpomene.

¹ ČÍRTKOVÁ, L. Forenzní psychologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s. 360

- **Rozšiřování výpovědi** - rozšiřování výpovědi o nepodstatné detaily při opakovaných výsleších nemusí být příznak lži. Spíše lhář má tendenci zůstat i v líčení detailů konstantní a stereotypně se opakovat;

Příklad příznaků lživé, fantazijní produkce:

- **Příznaky zadržování informací** - odmítání rozšířit či doplnit své sdělení, ačkoliv by podle všeho vyslychající osoba měla a mohla takovými informacemi disponovat;
- **Únik od podstatných otázek, zamlžování nepodstatnými detaily;**
- **Kladení otázek vyslychajícímu** - „Na co jste se ptal?“ „Na co chcete nejdříve odpovědět?“;
- **Vágní nepřesné formulace;**
- **Servilnost k vyslychajícímu** - zveličuje svoji bezbrannost a nevědomost;
- **Přehnaná akurátnost a přidržlost vystupování;**
- **Stereotypní opakovaná sdělení bez jakýchkoli změn v drobných detailech;**
- **Neadekvátní emoční reakce** (bledost, červenání, slzy, záškuby), které neodpovídají situaci.

Neverbální klíče mají cenu pouze v porovnání k mluvenému slovu - změny v řeči, mimice, gestikulaci atd. se pojí k právě prodiskutovávané věci, která je pro hovořícího nějak významná.

Některé **typické zdroje chyb na straně posuzovatelů** věrohodnosti sdělení:

- ne každá nervozita znamená, že dotyčný lže, strach může mít i jiné důvody;
- přehlížení obratných lhářů;

6.1. Prokazování věrohodnosti dětí

Věrohodnost dítěte je dle pravidel posuzována dětským psychologem (odborné posouzení) nebo může být posouzena orientačně přímo vyslychajícím. Hlavním měřítkem hodnoty výpovědi je **znalost vývojového stadia konkrétního dítěte**, viz. kapitola VI. Není jím jen věk, ale celá osobnost dítěte s důrazem na určité psychické vlastnosti, jako je např. lhavost, simulování, hysteričnost, roztěkanost, houževnatost, různé zájmy. Ty se nejlépe získávají z anamnestických údajů od rodičů, učitelů, vychovatelů, lékařů aj. Významná je při posuzování věrohodnosti dítěte také **úroveň intelektu a sugestibilita** dítěte. Hodnotu výpovědi může značně snížit existence různých psychických poruch (snížený intelekt, poruchy vnímání, konfabulace). V takových případech je třeba součinnosti vyslychajícího s psychiatrem nebo psychologem.

Jakým způsobem lze zjišťovat obecnou věrohodnost? Nejprve se doporučuje vycházet z výpovědi obou rodičů, sourozenců a dalších příbuzných o tom, zda je dítě pravdomluvné. Velice důležitá je v tomto směru zpráva z mateřské školy a základní školy. Někdy lze dát dítěti **přečíst krátkou povídku a nechat si obsah vyprávět**. Tendence ke zkreslování a její míra by se v převyprávěné povídce měla projevit. I samotné vyprávění na dané téma může ukázat na přebujelou fantazii.

Děti je možné - na rozdíl od dospělých - vyšetřovat **s ohledem na jejich věrohodnost jako svědků** po souhlasu rodičů **na**

lůžkovém oddělení.¹ Je to v závažných záležitostech zpravidla nutné, protože jen delší pozorování a opakované pohovory by neumožnily dítě důkladněji poznat. K spolehlivému poznání osobnosti dítěte přispívá při pobytu na lůžkovém oddělení také možnost sledovat jeho pohyb mezi ostatními dětmi na oddělení a možnost pozorovat jeho kontakty a různé reakce.

Jako podklad pro řádné posouzení věrohodnosti dítěte slouží pak důkladný materiál - krom série výpovědí od první až do poslední, také různé psychotesty a závěry z pozorování dítěte při pobytu. Vše musí být zvažováno i s ohledem na **charakter prostředí, z něhož dítě přichází.** Podle posouzení všech důležitých faktorů lze usuzovat na míru hodnověrnosti výpovědi dítěte.

Velmi významná bývá **první výpověď**, a to buď spontánní nebo vynucená tak, že je dítě přivedeno k někomu oficiálnímu, vyslychajícímu. Při tom bývá přítomen svědek. Ač se to doporučuje, neměl by to být rodič. To výpovědi spíše inhibuje, ovšem někdy také uvolní. Lepší je nevyptávat se, ale nejdřív si nechat popsat, co se dělo. Otázky promyslet ve zcela indiferentních formulacích, aby nemohly sugestivně odpověď dítěte ovlivnit. Ovlivnit výpověď však může i nekontrolovaná mimika a tón hlasu vyšetřujícího.

Obecnou věrohodnost lze většinou podle objektivních zpráv a vlastního pozorování stanovit. Často souhlasí s **věrohodností**

¹ ČÍRTKOVÁ, L. Forenzní psychologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s. 361

speciální, avšak nemusí, protože vyšetřované záležitosti zpravidla také mohou vyvolávat mimořádné psychické stavy.

Problematika věrohodnosti dětí je v každém případě problematika velice složitá. Čím je dítě menší, tím je vyjádření k otázce věrohodnosti dítěte nejistější. To již vyplývá z charakteristik období vývoje dětské psychiky. Je velmi náročné zjistit, zda jsou výroky dítěte skutečně vzpomínky, odezvy vyslechnutých hovorů, naučené výpovědi nebo reálné, či zkresleně pozorované a reprodukované záležitosti.

Jakmile jsou, byť malá podezření, na zmenšenou věrohodnost, je vždy třeba uzavřít, že samotná výpověď nezletilého nepostačuje jako jediný důkaz trestného činu. Stejně tak znalec ohlásí případy, kdy na otázky vyslychajícího nebo soudu není schopen odpovědět.

6.2. Příčiny nedostatečných výpovědí

Výzkumy potenciaálních příčin nedostatečných výpovědí dětí se soustředily především na pět okruhů¹:

1. Dětská fantazie;
2. Paměť;
3. Řeč a komunikace;
4. Informování o opakovaných zážitcích;
5. Zvýšená sugestibilita dětí.

¹ WEIHMANN, R. Kriminalistik. Hilden: Deutsche Polizeiliteratur, 2005, s. 192

6.2.1. Dětská fantazie

Dříve daleko rozšířené výhrady proti důkazní hodnotě dětské svědecké výpovědi se opíraly především o domněnku, že děti nechávají často své fantazii volný průběh a nejsou schopny rozlišit fantazii od reality.¹ Na základě výsledku výzkumů provedených v posledních 25ti letech jsou tyto závěry již dále neudržitelné. Nehledě na intenzivní sugestivní vliv jsou děti od věku zhruba kolem šesti let schopny rozlišit mezi vzpomínkami na reálné zážitky a vlastními produkty fantazie². Ovšem toto odlišování se jim daří hůř než dospělým. Přitom dospělým vycházejí vstříc jejich zkušenosti disponující obsáhlými možnostmi jak ověřit realitu.

6.2.2. Paměť

Bezmála všechny průzkumy vztahující se k výpovědním schopnostem dětí ukazují, že s přibývajícím věkem dochází ke zlepšení výkonů paměti. Obsah výpovědí se zvětšuje a podíl chyb se snižuje.

Při odpovídající podpoře jsou už tří až čtyřleté děti schopné podat výpověď o minulém zážitku. Čtyřleté až pětileté děti jsou schopné líčit i zážitky proběhlé před delší dobou.³ Tyto údaje jsou sice obecně kvantitativně chudé a málo diferencované,

¹ Johnson u. Foley 1984 in WEIHMANN, R. Kriminalistik. Hilden: Deutsche Polizeiliteratur, 2005, s. 205

² Johnson u. Foley 1984, Lindsay u. Johnson 1987 in WEIHMANN, R. Kriminalistik. Hilden: Deutsche Polizeiliteratur, 2005, s. 205

³ Steller 1998 in WEIHMANN, R. Kriminalistik. Hilden: Deutsche Polizeiliteratur, 2005, s. 208

nicméně podané informace jsou v jednotlivých případech zcela použitelné jako důkazní prostředek.

Malé děti v jednom nezávislém hlášení podávaly kvantitativně méně zpráv než starší děti a dospělí. Získané informace ovšem byly jen nevýznamně méně spolehlivé než informace podané dospělými svědky.

Při položení dalších otázek se zvýšilo sice množství udaných detailů, stoupla ovšem silně i kvóta chyb. Poole und White 1993¹ ovšem poukázali na to, že ve většině studií mezi vjemem a jeho reprodukcí uběhl jen relativně krátký čas. S přibývajícím časovým odstupem stoupal silně i podíl chyb ve volném podávání informací i u odpovědi na otevřené otázky.²

Výpovědi dětí mohou mít na druhé straně ve srovnání s informacemi podávanými dospělými určité výhody. Paměťové obsahy jsou často organizované ve formě tzv. kognitivních schémat.³ Tato schémata reprezentují obecné vědomosti o zážitcích daného druhu. Když by měl být vybaven jeden zážitek, ke kterému existuje jedno schéma, je vzpomínka často rekonstruktivní, tzn. bude referovat o detailech, které jsou součástí právě platného schématu.

¹ Poole u. Lindsay 1995, Poole und White 1991 in LEMPP, R., SCHÜTZE, G., KÖHNKEN, G. Forensische Psychiatrie und Psychologie des Kindes- und Jugendalters. Softcover, 2. überarb. Aufl. Borgentreich, 2003, XXII, s. 340

² Flin et al. 1995. Poole u. White 1993 in LEMPP, R., SCHÜTZE, G., KÖHNKEN, G. Forensische Psychiatrie und Psychologie des Kindes- und Jugendalters. Softcover, 2. überarb. Aufl. Borgentreich, 2003, XXII, s. 341

³ Shank u. Abelson 1977 in WEIHMANN, R. Kriminalistik. Hilden: Deutsche Polizeiliteratur, 2005, s. 210

Detaily neodpovídající tomuto schématu (odchyly od schématu) budou přitom spíše zapomenuty než detaily schématu konzistentní, příp. budou schématu přizpůsobeny.

Tímto způsobem vznikají vzpomínkové chyby, které jsou typické pro vedoucí vzpomínku schématu. Protože děti, na základě jejich chudších životních zkušeností, disponují podstatně menším počtem kognitivních schémat než dospělí, je u nich menší nebezpečí zkreslení vzpomínek typických pro dané schéma.

Dětskou paměť nepříznivěji než paměť dospělých ovlivňuje **délka doby od zapamatování do reprodukce**. Děti mají tendenci častěji než dospělí nahrazovat či doplňovat mezery v paměti obsahem toho, co slyšely vypravovat, co viděly v jiných situacích nebo z fantazie. K výsledku nezletilého by mělo být přikročeno bezodkladně - co nejdříve. Využije se tak čerstvosti dojmů a zamezí či omezí se možnosti ovlivnění dítěte jeho vrstevníky nebo dospělými osobami.

6.2.3. Řeč a komunikace

Výpovědi dětí jsou méně diferencované také proto, že jim chybí slovní zásoba, potřebná pro verbalizaci možné podrobné vzpomínky. Zvláště chybí ve výpovědích dětí přesnost dosahovaná pomocí adverbii a adjektiv, takže se líčení jeví jako méně podrobné. Johnson und Foley¹ pak poukázali na to, že děti z důvodu omezené životní zkušenosti mají k dispozici jen málo analogií a metafor, kterými by své vyprávění mohly obohatit.

¹ WEIHMANN, R. Kriminalistik. Hilden: Deutsche Polizeiliteratur, 2005, s. 206

Omezená diferenciacie výpovědí dětí jako následek nedostatečné slovní zásoby charakterizuje jen jeden aspekt problému. Čím omezenější je využitelný slovník, tím silněji stoupá nebezpečí, že bude informacím špatně porozuměno nebo budou chybně interpretovány.¹

6.2.4. Informování o opakovaných zážitcích

Při sexuálním zneužívání dětí dochází někdy k příliš častému opakovanému jednání zneužívání, které se vztahuje na dlouhé časové období. Pro vyšetřování, stejně jako pro dokazování, může být důležité jednotlivá jednání přiřadit k určitým časovým a místním určení. Když se dítěti takové správné přiřazení přesně a konstantně nepodaří, vzbudí to za určitých okolností pochybnosti o jeho důvěryhodnosti, popřípadě o jeho schopnosti vypovídat.

Powell a Thompson² uskutečnili více studií, ve kterých děti různého věku musely vypovídat o vícekrát opakovaných epizodách. V rámci těchto šetření se děti ve škole účastnily aktivit, které se opakovaly v průběhu tří týdnů šestkrát. Aktivity se systematicky měnily. Dotazování dětí se uskutečnilo v různých šetřeních po odlišně dlouhém časovém intervalu (od jednoho do šesti týdnů po poslední epizodě).

¹ Perry u. Wrightsman 1991, Walker 1993 in WEIHMANN, R. Kriminalistik. Hilden: Deutsche Polizeiliteratur, 2005, s. 206

² In LEMPP, R., SCHÜTZE, G., KÖHNKEN, G. Forensische Psychiatrie und Psychologie des Kindes- und Jugendalters. Softcover, 2. überarb. Aufl. Borgentreich, 2003, XXII, s. 341

Výsledky tohoto experimentu ukazují, že děti mají zvýšené problémy jednotlivé aktivity přiřadit určitým epizodám, a to i tehdy, když jsou epizody jednoznačně identifikovatelné. Tyto problémy se ještě zvyšují, když se dotazování uskutečňuje po delším časovém intervalu (šest týdnů v porovnání s jedním týdnem). Mladší děti (od čtyř do pěti let) mají přitom patrně větší obtíže než děti starší (od šesti do osmi let).

Výsledky neznamenaají, že výpovědi dětí o opakovaných zážitcích jsou obecně neupotřebitelné. Jednotlivé opakované zážitky nebudou obecně hůře popisovány než samostatné zážitky. Precizní přiřazení jednotlivých elementů k určitým epizodám představuje ovšem i pro starší děti častokrát přemrštěný požadavek. Příslušným zprávám pak budou přiřazovat určité detaily jiných epizod, přičemž se toto přiřazení může během více výpovědí stejně jako během jedné měnit. Někdy je také více zážitků jeden s druhým promícháno a komprimováno, takže se jeví jako jediná epizoda.

Tyto nálezy mají význam jak pro posouzení výpovědní schopnosti, tak věrohodnosti. Ukazují, že chyby při přiřazování elementů opakovaným epizodám se mohou vyskytovat, aniž by to muselo být současně na újmu spolehlivosti ostatních informací. Z rozporuplných přiřazení nelze usuzovat ještě na obecně chybějící výpovědní schopnosti. Jedná se zde o rozšířený problém. Rozporuplné přiřazení není žádným ukazatelem nevěrohodnosti výpovědi.

6.2.5. Zvýšená sugestibilita dětí

Sugestibilita (ovlivnitelnost) je schopnost přijímat nekriticky, automaticky a bezděčně cizí názory za své a převádět je do vlastního chování a prožívání. Sugestibilita je závislá na věku, v dětství je sugestibilita v průměru vyšší a s přibývajícím věkem ubývá.

Děti bývají tedy při výslechu v průměru více ovlivnitelné než dospělí. Toto pravidlo však v jednotlivém konkrétním případě nemusí platit. Děti reagují zpravidla velmi citlivě na působení vyslychajícího. Snaží se vycítit či odhadnout jeho očekávání a také jim vyhovět. Dítě pak uvádí to, co si myslí, že chce vyslychající slyšet. U tří až čtyřletých dětí je pravděpodobnost podlehnouti bezděčné sugesci vyšší (odhaduje se na 30%), u pěti až šestiletých prudce klesá (kolem 18%)¹. Experiment, v němž tři skupiny vyslychajících dětí obdržely 1.žádné, 2.zkreslené a 3.pravdivé informace o tom, co se stalo, ukázal, že největší počet nesprávných údajů v dětských odpovědích byl zaznamenán u vyslychajících s předchozí mylnou informací. Celkově bylo 30% položených otázek hodnoceno jako návodných, sugestivních.²

K pěti základním příčinám nedostatečných výpovědí doplňují ještě kapitolu o vztahu pohlaví vyslychaného dítěte a věrohodnosti výpovědi.

¹ WEIHMANN, R. Kriminalistik. Hilden: Deutsche Polizeiliteratur, 2005, s. 212

² Endres, 1977 in ČÍRTKOVÁ, L. Forenzní psychologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s. 362

6.2.6. Hodnota výpovědi a pohlaví

Pohlaví ovlivňuje hodnotu výpovědi jen doplňkově a rozdíly dané pohlavím mají jen přechodný ráz. Hlavními činiteli, kteří utvářejí obsah výpovědi, jsou psychické vlastnosti a předmět zájmu.

S ohledem na pohlaví můžeme přeci jen některé odlišné psychologické prvky najít. Chlapci usilují více o poznání objektivní skutečnosti, dobře si pamatují tvary, lépe pozorují přírodní jevy, poskytují většinou přesný popis objektů a technických jevů; velmi dobrá je u nich i schopnost popisu lidí.

V psychice děvčat hraje velkou roli emocionalita a intuice, což má vliv na větší subjektivizaci, která je navíc velmi silně ovlivněna sympatií či antipatií k tomu, čeho se výpověď týká. Dívky disponují lepší pamětí pro čísla a slova. Dívky mají v období mezi dvanáctým a patnáctým rokem výborný postřeh a paměť pro intimní události všedního dne.¹

¹ WEIHMANN, R. Kriminalistik. Hilden: Deutsche Polizeiliteratur, 2005, s. 210

VII. Závěr

Výslech je činností psychicky i organizačně velmi náročnou. Vyžaduje důkladnou přípravu ze strany vyslychajícího. K optimálnímu vedení výslechu musí být vyšetřovatel vybaven nejen perfektní znalostí práva a kriminalistických a psychologických poznatků, ale zároveň disponovat vhodnými osobnostními vlastnostmi, o to více, jedná-li se o výslech dětí.

V diplomové práci „Zvláštnosti výslechu dětí“ jsem se pokusila o shrnutí poznatků, které jsou podle mého názoru důležité pro správnou teoretickou průpravu k výslechu dětí. Pokusila jsem se o přehled právní úpravy výslechu, zvláště výslechu dětí, detailněji jsem se věnovala jednotlivým požadavkům zákona, kriminalistické taktiky či psychologů na vedení výslechu dětí. Snažila jsem se o nastínění postupů a způsobů jednání vyslychajícího s dítětem, které by vedly k maximálnímu šetření osobnosti dítěte a působily ohleduplně. Podrobněji jsem se věnovala průřezu periodizací dětského života tak, aby poznatky o vývoji dětské psychiky v jednotlivých obdobích života dětí přispívaly k optimální přípravě vyslychajícího na setkání s dítětem, nalazení se na komunikaci s dítětem na daném stupni vývoji.

Problematika, které jsem se věnovala, je velmi široká. Jen jednotlivá životní stadia dětí a forma komunikace dospělého s dítětem daného vývojového období by si vyžadovala mnohem podrobnější studii.

Teretické znalosti by však byly pro vyslychajícího jen prvním krůčkem k tomu, aby byl připraven naslouchat dítěti, klást mu vhodné otázky a rozumět tomu, co mu dítě skutečně sděluje.

Nicméně ve skutečnosti jde především o správnou aplikaci poznatků v praxi. Věřím, že vývojová tendence ve výslechové praxi dětí setrvá, bude přibývat speciálních výslechových místností, odborníků na výslech dětí a výslech dětí zachycený na videozáznamech jako postačující důkazní prostředek se stane naprostou samozřejmostí.

Seznam literatury:

BERAN, J. Úvod do podpůrné psychoterapie. Trendy v medicíně, 2001, vol.3,č.1,s. 60-63

BÉLKIN, R.S., PJEŠČAK, J. Kriminalistik II. – Kriminalisticko taktické metody odhalování, vyšetřování a předcházení trestné činnosti, 1984

ČÍRTKOVÁ, L. Forezní psychologie. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2004

ČÍRTKOVÁ, L., ČERVINKA, F. Forezní psychologie. Praha: Support, 1994

ČÍRTKOVÁ, L. Kriminální psychologie. Praha: Eurounion, 1998

DE VITO, J.A. Základy mezilidské komunikace. Praha: Grada Publishing, 2001

FROELICH, R.E., BISHOP, M.F. Clinical interviewing skills. Saint Louis: Mosby, 1977

GABURA, J. -PRUŽINSKÁ, J. Poradenský proces. Praha: SLON, 1995

HANUŠOVÁ, M. O komunikaci. *Prakt. Lék.*, 75, 1995, č. 5, s. 244-246.

HOGENOVÁ, A. Pohyb a tělo. Praha: Karolinum, 1998

HOLOUBKOVÁ, J. a spol. Základy soudní psychiatrie a psychologie. Brno: Masarykova Univerzita, 1999

CHARON,R. Narrative Medicine – A model for empathy, Reflection, Profession, and Trust. JAMA, 2001, vol. 286, n.15, s.1897-1902

CHMELÍK, J. Trestné činy mládeže a páchané na mládeži. Praha: MV ČR, 1998, s. 4-5

CHMELÍK, J. Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita. Praha: Portál, 2003

JANOŮŠEK a kol. Metody sociální psychologie. Praha: SPN, 1986

JELÍNEK a kol. Trestní právo procesní. 2.nezm.vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2002

KLOUBEK, M. Zacházení s oběťmi trestných činů. Zpravodaj BKB 2000, č.4

KOHOUTEK,R. Základy psychologie osobnosti. Brno: Akademické nakladatelství, 2000

KŘIVOHLAVÝ,J. Psychologie zdraví. Praha: Portál, 2001

LANGMEIER, L. Vývojová psychologie. Praha: Grada, 2006

LEMPP, R., SCHÜTZE, G., KÖHNKEN, G. Forensische Psychiatrie und Psychologie des Kindes-und Jugendalters. Softcover, 2., überarb. Aufl. Borgentreich, 2003

MATIÁŠEK, J., SOUKUP, J., BÁRTA, B. Psychologie a výslechová praxe. Praha: Orbis, 1968

MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J. Kriminalistika. Praha: C.H.Beck, 2001

NAKONEČNÝ, M. Encyklopedie obecné psychologie. Praha: Academia, 1998

NAKONEČNÝ, M. Lexikon psychologie. Praha: VODNÁŘ, 1995

NAKONEČNÝ, M. Sociální psychologie. Praha: ACADEMIA, 1999

NĚMEC, M. Kriminalistická taktika pro policisty. Praha: Eurounion, 2004 , str.195-196

NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D. Vybrané kapitoly z forenzní psychologie pro právníky. Praha: PF UK, 1991

NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S. Psychologie v právu. Český Těšín: C.H.BECK, 1997, str 84-97

PESCHLOVÁ, J. Léčivá síla doteku. Regena, 2001, vol.11, č.9, s. 22-23

PROTIVINSKY, M. Diskuse o postavení kriminalistiky v SRN pokračuje. Kriminalistika, 2001, č.2

SEJČOVÁ, L. Děti a mládež jako oběti násilí. Kriminalistika, 2002, roč. 35, vol.3

SPURNÝ, J. Psychologie výslechu. Praha: Portál, 2003

ŠIMKOVÁ, L. Rozhovor jako zdroj porozumění. Konfrontace, 1996, vol.1

ŠVANCARA, J. Psychologie emocí a motivace. Praha: SPN, 1984

VYBÍRAL, Z. Psychologie lidské komunikace. Praha: Portál, 2000

VYMĚTAL, J. Lékařská psychologie. Praha: Portál, 2003

VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. Sociální psychologie. Praha: ISV, 1997

VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. Aplikovaná sociální psychologie II. Praha: Grada Publishing, 2001

WALTER, M. Jugendkriminalität. Stuttgart - München -- Hannover - Berlin - Weimar - Dresden: Richard Boorberg Verlag, 2001, s.58

WEIHMANN, R. Kriminalistik. Hilden: Deutsche Polizeiliteratur, 2005

Průvodce dětského svědka v trestním řízení. Vaše dítě jde svědčit. Sdružení Linka bezpečí a mládeže. 2003, str. 5